

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет
Кафедра економічної безпеки та фінансових розслідувань

КОШЕЛЬ Сергій Володимирович

Злочинність у сфері зовнішньоекономічної злочинності
/ Crime in the field of foreign economic activity. Analysis
and evaluation

спеціальність: 262 – Правоохоронна діяльність
магістерська програма –Економічна безпека та фінансові розслідування

Магістерська робота

Виконав студент групи
ПДЕБзм-21
С.В. Кошель

Науковий керівник:
д.ю.н., професор Н.П. Христинченко

Магістерську роботу допущено
до захисту:

« ____ » _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ **Н.Б. Москалюк**

ТЕРНОПІЛЬ - 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРОТИДІІ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	9
1.1. Зовнішньоекономічна діяльність: зміст, значення і форми	9
1.2. Поняття і кримінально-правова класифікація злочинів в сфері зовнішньоекономічної діяльності	16
1.3. Криміналістична та кримінологічна характеристика злочинів, вчинених у сфері зовнішньоекономічної діяльності	25
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРАКТИКИ РОЗКРИТТЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	42
2.1. Характеристика способів виявлення злочинів, здійснюються суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності	42
2.2. Проведення оперативно-розшукових заходів, спрямованих на розкриття злочинів в сфері зовнішньоекономічної діяльності	51
2.3. Оперативно-розшуковий супровід розслідування кримінальних справ в сфері зовнішньоекономічної діяльності	62
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	68
ВИСНОВОК	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	85

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасний період розвитку нашої держави, який характеризується докорінним реформуванням політичної, правової, соціальної та інших систем, найважливішим завданням правоохоронних органів є створення належних умов для реалізації намічених реформ, протидія кримінальним загрозам, особливо в сфері економіки. Найважливішою рисою розвитку сучасної економіки є все наростаючий процес її глобалізації. У світі чітко намітився поділ географічних регіонів з економічних спеціалізаціями і поява чітких форм міжнародної торгівлі товарами і послугами. У зв'язку з цим сьогодні важливим є забезпечення захисту зовнішньоекономічних інтересів України і зміцнення завдяки цьому її економічної безпеки.

Протягом багатьох років суб'єктом зовнішньоекономічних відносин в нашій країні була виключна держава, і це було обумовлено командно-адміністративним типом економіки. В результаті проведених економічних перетворень не тільки юридичні, а й фізичні особи стали повноправними учасниками зовнішньоекономічної діяльності; законодавцем була створена правова база, що регулює суспільні відносини в цій сфері економіки; удосконалювався механізм захисту внутрішнього ринку України і підтримки вітчизняного виробника.

Разом з цим розвиток зовнішньоекономічної діяльності спричинив за собою зростання рівня злочинності в даній сфері. Вказаного роду злочинність характеризується надприбутковістю протизаконних зовнішньоторговельних операцій і швидкість обороту вкладених в них коштів. За даними показниками злочини в сфері зовнішньоекономічної діяльності поступаються лише незаконній торгівлі зброєю і наркотиками. Зазначені причини зумовили широке проникнення в даний злочинний промисел представників організованих злочинних груп. Правозастосовча

практика показує, що функціонування контрабандних каналів і незаконних фінансових схем неможливо без залучення великих матеріальних, фінансових і людських ресурсів, сучасних засобів зв'язку та обміну інформацією, а також корумпованих зв'язків в органах державної влади різних держав.

При створенні і функціонуванні даних схем широко використовуються консультації фахівців з різних галузей права і економіки, вживаються заходи до своєчасного виявлення інтересу з боку правоохоронних органів та протидії їх діяльності на всіх стадіях розкриття та розслідування даного виду злочинів, в тому числі шляхом використання засобів і методів оперативно-розшукової діяльності. Дана обставина обумовлює високу латентність і складність боротьби з даним видом злочинів.

У зв'язку з цим тільки ефективна робота правоохоронних органів на всіх етапах виявлення, припинення і розкриття злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності, а також грамотне використання результатів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі, дозволяє залучити до кримінальної відповідальності не тільки учасників, а й організаторів контрабандних каналів і незаконних фінансових схем.

Сьогодні оперативна робота по боротьбі зі злочинами в сфері зовнішньоекономічної діяльності ще носить багато в чому спрощений і поверхневий характер, що обумовлюється недостатньою технічною оснащеністю співробітників правоохоронних органів, слабкою взаємодією підрозділів правоохоронних органів України та іноземних держав. Дані обставини свідчать про актуальність теоретико-прикладного вивчення питань попередження, розкриття та розслідування злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності в рамках окремого дослідження.

Дослідженням кримінально-правових, криміналістичних, кримінологічних та інших аспектів протидії злочинності в сфері зовнішньоекономічної злочинності займалися такі вчені як: І. Базярук, М. А. Баймуратов, А. В. Потапчук, В. С. Бурданова, К. С. Кузьминых, В. Ю.

Владимиров, В. І. Волошин, Т. В. Гулаткан, Ю. О. Данилевська, В. О. Допілка, О. П. Дячкін, О. Є. Звірко, Д. Й. Никифорчук, О. М. Омельчук та інших вчених.

У той же час, не дивлячись на значне число досліджень з окремих питань виявлення, розслідування та попередження злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності, єдиного комплексного дослідження з усіх аспектів злочинності у цій сфері не існує. Залишаються недостатньо вивченими і питання кримінально-правової, криміналістичної та кримінологічної характеристики даної категорії злочинів. Все це підтверджує актуальність обраної тематики нашого дослідження.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що виникають у зв'язку із здійсненням розслідування та протидії злочинності в сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Предметом дослідження є закономірності розвитку законодавства, що закріплює питання кримінальної відповідальності за вчинення злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності та регламентує питання попередження і розкриття злочинів даної категорії, а також закономірності розвитку правозастосовчої практики, пов'язаної з розслідуванням кримінальних проваджень, порушених за фактами вчинення злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Метою дослідження є формулювання і обґрунтування положень, які в своїй основі сформували б теоретичну базу забезпечення попередження, розкриття та розслідування злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності, спрямовану на підвищення ефективності правозастосовчої практики протидії злочинам даної категорії.

Для досягнення зазначеної мети необхідно було виконати наступні **завдання:**

- дослідити зміст, значення і форми зовнішньоекономічної діяльності;
- визначити поняття і здійснити кримінально-правову класифікацію злочинів в сфері зовнішньоекономічної діяльності;

- надати криміналістичну та кримінологічну характеристику злочинів, вчинених у сфері зовнішньоекономічної діяльності;
- охарактеризувати способи виявлення злочинів, що здійснюються суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності;
- проаналізувати процес проведення слідчих дій, спрямованих на розкриття злочинів в сфері зовнішньоекономічної діяльності;
- дослідити оперативно-розшуковий супровід розслідування кримінальних справ в сфері зовнішньоекономічної діяльності;
- вивчити особливості попередження злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Методологічну основу дослідження склали діалектичний метод наукового пізнання, а також формально-логічний, історико-правовий, порівняльно-правовий, статистичний, системно-структурний, і інші приватно-наукові методи дослідження соціально-правових явищ.

Наукова новизна дослідження. У дослідженні надано та обґрунтовано наступні висновки і рекомендації, що відрізняються науковою новизною:

- зроблено висновок, що розвиток світової економіки, поява нових галузей і технологій, виникнення нових форм і видів зовнішньоекономічної діяльності, тягне за собою не тільки зростання, але і якісну зміну злочинності в даній сфері. При цьому необхідність забезпечення національної безпеки, охорони інтересів учасників зовнішньоекономічної діяльності, а також високий рівень латентності злочинів даної категорії, ставить на перше місце оперативно-розшукове забезпечення їх виявлення, попередження, припинення і розкриття.

- встановлено, що сфера зовнішньоекономічної діяльності є складовою частиною регульованої і контрольованої державними органами різних рівнів загальноекономічної діяльності, що включає зовнішньоторговельну, наданням сприяння і послуг при здійсненні зовнішньоекономічних операцій.

- обґрунтовується, що оперативно-розшукове попередження злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності являє собою комплекс оперативно-

розшукових та інших заходів, спрямованих на недопущення скоєння злочинів при здійсненні зовнішньоекономічних операцій, за допомогою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів даної категорії, виявлення осіб, від яких можна очікувати їх здійснення і справляння на них профілактичного впливу, запобігання підготовленого злочину.

- доведено, що пріоритетним напрямком профілактичної діяльності в сфері зовнішньоекономічної діяльності є виявлення існуючих протиріч і прогалин законодавства, що викликають недоліки в роботі державних органів, які контролюють сферу зовнішньоекономічної діяльності, які є умовою організації контрабандних каналів і незаконних фінансових схем, а також мінімізація нанесеного ними збитку.

- зроблено висновок, що особливості здійснення злочинів в сфері зовнішньоекономічної діяльності, їх різноманіття і складність, вимагають при виявленні даних злочинів залучення до сприяння, в тому числі конфіденційного, осіб, що володіють необхідними знаннями в сфері експортно-імпортних операцій, можливостями доступу до необхідних документів і відомостей.

- обґрунтовано, що виявлення організаторів злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності неможливо без проведення всього комплексу оперативно-розшукових заходів. Отримані в ході проведення оперативно-розшукових заходів матеріали заповнюють прогалини при проведенні співробітниками податкових і митних органів офіційних документальних перевірок організацій, задіяних у протиправних фінансових схемах.

- доведено, що проблеми, що виникають в процесі провадження про злочини у сфері зовнішньоекономічної діяльності, обумовлюють необхідність організації повноцінного оперативного супроводу кримінального судочинства з моменту порушення кримінального провадження і до винесення вироку із застосуванням всіх передбачених

Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативно-розшукових заходів.

Практичне значення дослідження визначається можливістю використання розроблених теоретичних положень, висновків і рекомендацій в правотворчій роботі і правозастосовчій діяльності органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження знайшли відображення у тезах доповіді, що опубліковані в Матеріалах Всеукраїнської науково-практичної конференції «Тактичні та стратегічні пріоритети зміцнення фінансово-економічної безпеки держави». – Тернопіль, 2018.

Структура дослідження обумовлена об'єктом, предметом, метою, завданнями дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, що включають шість підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Зовнішньоекономічна діяльність: зміст, значення і форми

Вперше у вітчизняному законодавстві термін «зовнішньоекономічна діяльність» був офіційно закріплений в Конституції СРСР 1977 року, де законодавець передбачив державну монополію на «зовнішню торгівлю та інші види зовнішньоекономічної діяльності». А зміст поняття «зовнішньоекономічна діяльність» вперше було сформульовано в Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 року. У статті 1 Закону закріплено, що «Зовнішньоекономічна діяльність - діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами)» [27].

Зовнішньоторговельна діяльність є ключовим і основним елементом зовнішньоекономічної діяльності. Існує на сьогодні чотири групи об'єктів:

1. Зовнішня торгівля товарами;
2. Зовнішня торгівля послугами;
3. Зовнішня торгівля інформацією;
4. Зовнішня торгівля інтелектуальною власністю.

При цьому під зовнішньою торгівлею товарами розуміється імпорт і (або) експорт товарів. Товаром, як предметом зовнішньоторговельної діяльності вважається рухоме майно, віднесені до нерухомого майна об'єкти - повітряні, морські, внутрішнього і змішаного плавання і космічні об'єкти, а також електрична енергія та інші види енергії. В якості товару не розглядаються транспортні засоби, що використовуються за договорами міжнародних перевезень.

Під експортом товару розуміється вивезення товару з митної території України без зобов'язання про зворотне ввезення, а під імпортом - ввезення товару на митну територію України без зобов'язання про зворотне вивезення.

В даний час, як в Україні, так і за кордоном, усі товари поділяються на кілька великих груп:

1. Паливно-енергетичні товари і мінеральну сировину (нафта, газ, нафтопродукти, кам'яне вугілля, а також електроенергія та інші види енергії);
2. Метали і вироби з них;
3. Товари хімічної промисловості;
4. Сільськогосподарські, продовольчі і лісопромислові товари, включаючи водні біоресурси;
5. Товари народного споживання (одяг, меблі, предмети домашнього інтер'єру, ліки, косметика і т.д.);
6. Машини і обладнання (до цієї групи крім продукції машинобудування, відноситься електроніка, електропобутова техніка та побутова радіоелектроніка, а також автомобілі) [32, с. 107].

За статистичними даними в експорті основними товарними позиціями є енергоносії (нафта, газ, нафтопродукти, кам'яне вугілля), кольорові і чорні метали, круглий ліс і пиломатеріали). Їх питома вага в загальному обсязі експорту склав 66.8%. Метали та вироби з них є другою за значенням товарною групою в українському експорті - їх частка становить 14.5%; експорт машин і устаткування становить 3.6%. У товарній структурі експорту в країни СНД частка продукції паливно-енергетичного комплексу склала 40.5% від усього обсягу експорту в ці країни, машин і устаткування - 21,1%, металів і виробів з них - 11.9%.

В українському імпорті з іноземних країн переважає машинобудівна продукція та обладнання - 48.2.%. В основному такий обсяг досягається за рахунок зростання імпорту електропобутової техніки та побутової радіоелектроніки. Далі йде продукція хімічної промисловості - 17.9%, а також продовольчі товари і сировину для їх виробництва -17%.

Під зовнішньою торгівлею послугами розуміється надання послуг (в тому числі виконання робіт), що включає в себе виробництво, розподіл, маркетинг і доставку послуг (робіт). Надання послуг здійснюється наступними способами:

- з території України на територію іноземної держави;
- з території іноземної держави на територію України;
- на території України іноземному замовнику послуг;
- на території іноземної держави українському замовнику послуг;
- українським виконавцем послуг, які не мають комерційної присутності на території іноземної держави, шляхом присутності його або уповноважених діяти його від імені осіб на території іноземної держави;
- іноземним виконавцем послуг, які не мають комерційної присутності на території України, шляхом присутності його або уповноважених діяти від його імені іноземних осіб на території України;
- українським виконавцем послуг шляхом комерційної присутності на території іноземної держави;
- іноземним виконавцем послуг шляхом комерційної присутності на території України [38].

З даного визначення випливають три основні способи надання послуг:

1. транскордонні поставки послуг з території однієї країни на територію іншої країни, причому постачальник і споживач певної послуги (юридичні або фізичні особи) знаходяться по різні боки митного кордону (наприклад, за допомогою сучасних засобів зв'язку повідомляються необхідні? Відомості іноземному замовнику в іншій країні);
2. надання послуг (медичних, туристичних та ін.) На території однієї країни споживачам з інших країн;
3. надання послуг (консультаційних, банківських і ін.) Постачальником однієї країни, присутнім постійно або тимчасово на території іншої країни.

Таким чином, в міжнародній торгівлі можуть переміщатися з країни в країну не тільки послуги, але також виробники і споживачі послуг. Звідси

експортом послуг вважається не тільки надання послуг виробником в іншій країні "(країні споживання), але і споживання послуг іноземними особами в тій країні, де вони виробляються

Зовнішня торгівля інформацією - це зовнішня торгівля товарами, якщо інформація є складовою частиною цих товарів/

Зовнішня торгівля інтелектуальною власністю - передача виняткових прав на об'єкти інтелектуальної власності або надання права на використання об'єктів інтелектуальної власності українській особою компанією або іноземною особою уособі.

Крім зовнішньоторговельної, в сферу зовнішньоекономічної діяльності входять і інші види економічної діяльності. Серед них можна виділити такі різновиди зовнішньоекономічної діяльності:

1. Інвестиційне співробітництво, під яким розуміється залучення іноземних інвестицій та інвестування іноземцями Ікраїни, а також створення спільних підприємств і підприємств з іноземними інвестиціями;

2. Військово-технічне співробітництво, під яке являє собою ввіз, в тому числі з постачанням або закупівлею продукції військового призначення, а також з розробкою і виробництвом продукції військового призначення»;

3. Науково-технічне та науково-виробниче співробітництво, пов'язане з міжнародним проведенням різноманітних досліджень і розробок, а також наданням високотехнологічних послуг;

4. Співпраця в галузі будівництва, яке передбачає проектування, будівництво, знесення і модернізацію різних об'єктів, як в Росії, так і за кордоном;

5. Співпраця в банківській і фінансовій сферах, що припускає різноманітні кредитні, платіжно-розрахункові та страхові операції;

6. Співпраця в галузі транспорту, що передбачає створення міжнародних транзитних транспортних коридорів, організації експедиційного обслуговування;

7. Співпраця в галузі зв'язку та обміну інформацією, що включає в себе створення та організацію функціонування міжнародних засобів зв'язку і ЗМІ;

8. Співпраця в галузі туризму;

9. Співпраця в галузі видобутку водних біоресурсів, що включає в себе визначення порядку та обсягу вилову в національних, міжнародних і територіальних водах інших держав, видачу відповідних квот і дозволів.

Відповідно до Федерального закону «Про основи державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності» в якості особливої форми зовнішньоекономічної діяльності виділяється прикордонна торгівля. Прикордонна торгівля здійснюється, як правило, на основі міжнародного договору Російської Федерації з суміжними іноземними державами або групою суміжних іноземних держав, що передбачає надання особливого сприятливого режиму зовнішньоторговельної діяльності щодо зовнішньої торгівлі товарами і послугами, що здійснюється виключно для задоволення місцевих потреб у товарах і послугах, вироблених в межах відповідних прикордонних територій і призначених для споживання фізичними особами, які мають постійне місце проживання на цих територіях, і юридичними особами, які мають місце знаходження на цих територіях.

Розглядаючи питання про різновиди зовнішньоекономічної діяльності, слід зазначити, що всі види і форми зовнішньоекономічної діяльності характеризуються великим різноманіттям, рухливістю і появі нових галузей і технологій можна очікувати виникнення нових форм і видом зовнішньоекономічної діяльності, основоположною формою зовнішньоекономічної діяльності була і залишиться зовнішньоторговельна діяльність. Дана обставина і обумовлює вчинення більшості злочинів саме в цьому виді зовнішньоекономічної діяльності.

Зовнішньоекономічна діяльність включає в себе як діяльність уповноважених державних органів, так і безпосередніх учасників зовнішньоекономічної діяльності - різноманітних господарюючих суб'єктів.

Вищим рівнем зовнішньоекономічної діяльності є діяльність Президента і Уряду України. У підпорядкуванні в КМУ знаходяться ряд галузевих органів виконавчої влади, у сфері повноважень яких входить державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Головним з них є Міністерство економічного розвитку і торгівлі (МЕРТ), яке наділене функціями з здійснення державної політики та нормативно-правового регулювання сфери зовнішньоекономічної діяльності та інвестиційної діяльності. Крім цього МЕРТ видає ліцензії та інші дозвільні документи на здійснення експортно-імпортних операцій з окремими видів товарів, а також паспорта бартерних угод.

Державна фіскальна служба України, є органом виконавчої влади, що здійснює відповідно до законодавства України крім іншого функції з контролю і нагляду в галузі митної справи, а також функції агента валютного контролю та спеціальні функції з боротьби з контрабандою, іншими злочинами та адміністративними правопорушеннями.

Певні повноваження в галузі зовнішньоекономічної діяльності в рамках своєї компетенції мають Міністерство фінансів України, Міністерство аграрної політики та продовольства України, Міністерство інфраструктури України, Міністерство інформаційної політики України, Міністерство промислової політики України, Міністерство юстиції України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство оборони України, Національний банк України, Державна служба з надзвичайних ситуацій і Служба безпеки України.

Ключовою ланкою зовнішньоекономічної діяльності є діяльність різноманітних господарюючих суб'єктів, які безпосередньо здійснюють експортно-імпортні та інші зовнішньоекономічні операції. Учасниками зовнішньоекономічної діяльності можуть бути як національні, так і іноземні юридичні та фізичні особи. Відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в Україні є:

- фізичні особи - громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які мають цивільну правоздатність і дієздатність згідно з законами України і постійно проживають на території України;

- юридичні особи, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України (підприємства, організації та об'єднання всіх видів, включаючи акціонерні та інші види господарських товариств, асоціації, спілки, концерни, консорціуми, торговельні дома, посередницькі та консультаційні фірми, кооперативи, кредитно-фінансові установи, міжнародні об'єднання, організації та інші), в тому числі юридичні особи, майно та/або капітал яких є повністю у власності іноземних суб'єктів господарської діяльності;

- об'єднання фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб, які не є юридичними особами згідно з законами України, але які мають постійне місцезнаходження на території України і яким цивільно-правовими законами України не заборонено здійснювати господарську діяльність;

- структурні одиниці іноземних суб'єктів господарської діяльності, які не є юридичними особами згідно з законами України (філії, відділення, тощо), але мають постійне місцезнаходження на території України;

- спільні підприємства за участю суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України;

- інші суб'єкти господарської діяльності, передбачені законами України.

Україна в особі її органів, місцеві органи влади і управління в особі створених ними зовнішньоекономічних організацій, які беруть участь у зовнішньоекономічній діяльності, а також інші держави, які беруть участь у господарській діяльності на території України, діють як юридичні особи згідно з частиною четвертою статті 2 цього Закону і законами України [27].

Необхідною складовою частиною всієї системи зовнішньоекономічної є також Торгово-промислова палата України, а також різноманітні галузеві асоціації учасників зовнішньоекономічної діяльності.

Таким чином, виходячи з вищевикладеного можна зробити висновок, що сфера зовнішньоекономічної діяльності - це складова частина загальноєкономічної діяльності, що включає в себе регулюючу і контролюючу діяльність державних органів різних рівнів, безпосередню зовнішньоторговельну, інвестиційну та іншу діяльність юридичних і фізичних осіб, а також діяльність, пов'язану з наданням сприяння і послуг при здійсненні зовнішньоекономічних операцій.

Всі види і форми зовнішньоекономічної діяльності характеризуються великим різноманіттям, рухливістю і взаємопроникненням [38, с. 45]. Хоча в умовах швидкого розвитку світової економіки і появи нових галузей і технологій можна очікувати виникнення нових форм і видів зовнішньоекономічної діяльності, основоположною формою зовнішньоекономічної діяльності була і залишиться зовнішньоторговельна діяльність. Дана обставина і обумовлює вчинення більшості злочинів саме в цьому виді зовнішньоекономічної діяльності. У зв'язку з цим в рамках цього дослідження належить, з огляду на різноманітні форми зовнішньоекономічної діяльності, з огляду на необхідність забезпечення національної безпеки, охорони інтересів учасників зовнішньоекономічної діяльності, вивчити види злочинів, скоєних в даній сфері, і дати їх чітку характеристику для забезпечення належної протидії злочинності в цій галузі економіки, в тому числі оперативно-розшуковими заходами.

1.2. Поняття і кримінально-правова класифікація злочинів в сфері зовнішньоекономічної діяльності

Одним з найбільш важливих і ключових елементів характеристики злочинів, вчинених у сфері зовнішньоекономічної діяльності, є їх

класифікація. Сучасна юридична наука визнала, що класифікація служить одним із засобів пізнання, допомагаючи досліджувати окремі явища, виявляти закономірності їх розвитку та визначати шляхи їх використання [40, с. 301].

Питання класифікації злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності багато в чому залишається дискусійним. До даного питання в своїх дослідженнях зверталися такі вчені як М. А. Баймуратов, А. В. Потапчук, А. В. Войціховський, Гулаткан Т. В. та ін.

Основоположним характером володіє кримінально-правова класифікація злочинів в сфері зовнішньоекономічної діяльності відповідно до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексу України. В основу класифікаційної групи аналізованих злочинів можна віднести ряд складів, що об'єднуються рядом вчених в термін «митні злочини» [20, с. 107] або «злочини в сфері зовнішньоекономічної діяльності» [31]. До цієї групи злочинів відносяться: ст. **201** КК України «Контрабанда», ст. **203** «Незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва», ст. 268 «Незаконне ввезення на територію України відходів і вторинної сировини», ст. **301** «Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів», ст. **305**. «Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів», ст. **332** «Незаконне переправлення осіб через державний кордон України», ст. **333** «Порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю» [44].

Підставою для виділення даної групи злочинів є вимоги Кримінально-процесуального кодексу України, відповідно до якого митні органи зобов'язані проводити досудове розслідування та невідкладні слідчі дії. Крім цього, дані злочини об'єднуються на підставі складової безпосереднього об'єкта злочинів, пов'язаного з посяганням на особливості зовнішньоекономічної діяльності, а саме на обмеження експорту і імпорту,

митні збори, на порядок правомірного використання відмінностей внутрішніх і світових цін, на додаткові транспортні витрати, а також здійснення платежів в іноземній валюті.

Як бачимо із наведеного переліку так званих «митних злочинів», що вони є поміщені в нормах КК України в різні розділи: ст. ст. 201 і 203 у розділ «Злочини проти господарської діяльності», тоді як ст. 301 у «Злочини проти громадського порядку та моральності», ст. 305 у «Злочини проти обігу наркотичних засобів ...», ст. 332 і 333 – у «Злочини у сфері охорони державної таємниці». З цього можна дійти висновку про абсолютно різний предмет злочинів у всіх перелічених нормах і єдину об'єднуючу їх ознаку – перетин кордону України з порушенням правил, встановлених законодавством України.

При всій своїй значущості кримінально-правова класифікація злочинів в сфері зовнішньоекономічної діяльності не в повній мірі може забезпечити всеосяжну систематизацію злочинних діянь, а також облік всіх особливостей, що мають важливе значення при проведенні оперативно-розшукових заходів, спрямованих на попередження, розкриття і оперативний супровід розслідування злочинів в даній сфері.

В якості такого всеосяжного критерію класифікації розглянутих кримінально-караних діянь можна вважати їх приналежність до сфери зовнішньоекономічної діяльності, визначення і зміст якої було розглянуто в попередньому параграфі. При всіх відмінностях даних злочинів, вони мають такі, відмічені Корневою Т. , загальні закономірності:

1. Злочинна діяльність, як правило, характеризується взаємодією учасників зовнішньоекономічної діяльності двох і більше держав;

2. Учасниками зовнішньоекономічної діяльності, є національні юридичні та фізичні особи, які мають право. Ця діяльність регулюється різними нормами права: митного, валютного, банківського, адміністративного, податкового та ін.;

4. Важливу роль в регулюванні зовнішньоекономічної діяльності відіграють особливості законодавства іноземної держави (держав), міжнародне законодавство;

5. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється державою, в особі уповноважених нею органів;

6. Реалізація зовнішньоекономічної діяльності її учасниками знаходиться в тісному зв'язку з діями (бездіяльністю) посадових осіб и державних службовців;

7. Зовнішньоекономічна діяльність пов'язана з переміщенням різних об'єктів через митний кордон. [38]

Надалі злочин в сфері зовнішньоекономічної діяльності можна розділити за таким основними характеристиками як приналежність до певного виду зовнішньоекономічних операцій.

На прикладі контрабанди розглянемо кримінально-правову кваліфікацію і елементи, що її формують. Отож, основним безпосереднім об'єктом злочину є встановлений порядок переміщення відповідних предметів через митний кордон України, який є необхідною умовою нормальної діяльності митних органів по стягненню передбачених законодавством платежів, здійсненню митного контролю і митного оформлення предметів. Додатковим факультативним об'єктом контрабанди можуть виступати встановлений порядок обігу предметів дозвільної системи, порядок сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів, громадська безпека, здоров'я населення.

Усі предмети контрабанди поділяються на дві групи:

1) предмети, яким притаманні спеціальні ознаки, що надають підстави для кваліфікації їх незаконного переміщення через митний кордон України за ст. 201 незалежно від розміру контрабанди:

а) історичні та культурні цінності;

б) отруйні, сильнодіючі, радіоактивні або вибухові речовини;

в) зброя та боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї);

г) стратегічно важливі сировинні товари, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України, їх вільний обіг згідно з чинним законодавством може істотно обмежуватись і для переміщення їх через митний кордон, як правило, потрібен спеціальний дозвіл. Специфіка предмета злочину у таких ситуаціях зумовлює необхідність кваліфікації за сукупністю злочинів (застосуванню, крім ст. 201, підлягають, зокрема, ст. ст. 263, 265, 267, 321); 2) товари, які вільно обертаються в Україні і незаконне переміщення яких через митний кордон України утворює склад злочину, передбаченого ч. 1 ст. 201, лише у випадку вчинення його у великих розмірах.

Контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів потрібно кваліфікувати за ст. 305.

Незаконне переміщення зазначених сильнодіючих речовин через митний кордон України має тягнути кримінальну відповідальність за ст. 201 тільки у тих випадках, коли кількість зазначених лікарських засобів значно перевищує розміри, необхідні для лікування конкретної особи. Це є питанням факту, яке повинно вирішуватись на підставі конкретних матеріалів справи.

Об'єктивна сторона контрабанди виражається в діях, які полягають у незаконному переміщенні відповідних предметів через митний кордон України.

Під переміщенням через митний кордон слід розуміти ввезення на митну територію України, вивезення з цієї території або транзит через територію України товарів та інших предметів у будь-який спосіб, включаючи використання з цією метою спеціально тренуваних тварин, трубопровідного транспорту та ліній електропередачі. Предмети контрабанди можуть бути переміщені через сухопутний, морський або повітряний кордон як разом з особами, які його перетинають, так і окремо від них, наприклад, у разі відправлення вантажу поштою.

Обов'язковою ознакою складу злочину є місце його вчинення - це митний кордон. Митний кордон збігається з державним кордоном України

[44], за винятком меж спеціальних митних зон. Межі території спеціальних митних зон є складовою частиною митного кордону України.

Переміщення предметів через митний кордон України поза митним контролем означає їх переміщення:

- 1) поза місцем розташування митниці;
- 2) в розташуванні митниці, але поза зоною митного контролю;
- 3) поза часом здійснення митного оформлення (тобто до відкриття чи після закриття митниці, яка є тимчасовою або працює не цілодобово);
- 4) із незаконним звільненням від митного контролю.

Переміщення предметів контрабанди через митний кордон України поза митним контролем особою, яка водночас перетинає державний кордон України поза пунктами пропуску, слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. ст. 201, 331.

Переміщення предметів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю - це їх переміщення:

- 1) з використанням тайників (спеціально, з метою вчинення контрабанди, виготовлених або обладнаних схованок в транспортних засобах, Устаткуванні, тарі, предметах одягу тощо);
- 2) з використанням інших засобів, що утруднюють виявлення предметів (з приховуванням предметів в організмі чи на тілі людини або тварини, в одязі, взутті, головному вбранні, в порожнинах транспортного засобу, в багажі, продуктах харчування, речах особистого користування тощо);
- 3) шляхом надання одним предметам вигляду інших через істотну заміну зовнішніх характерних ознак предметів, а також їх тари, упаковки тощо, що дозволяє віднести предмети контрабанди до предметів іншого виду (наприклад, так зване камуфлювання справжності);
- 4) з поданням митному органу України як підстави для переміщення предметів через митний кордон певних документи: а) підроблених; б) одержаних незаконним шляхом (наприклад, результаті надання уповноваженій особі як підстави для видачі Документів завідомо

неправдивих відомостей або внаслідок зловживання службовою особою своїм службовим становищем чи службової недбалості); в) що містять неправдиві дані (щодо ваги і кількості асортименту, найменування, вартості предметів, їх інших характеристик, щодо суті угоди, відправника або одержувача предметів, щодо держави, з якої вони вивезені або в яку переміщуються): г) що є підставою для переміщення інших предметів.

Підставою для переміщення предметів через митний кордон є визначені нормативними актами документи, без яких неможливо одержати дозвіл митниці на пропуск предметів через митний кордон. Зокрема, це можуть бути митна декларація, контракт, коносамент, ліцензія, квота, товарно-супровідні документи, дозвіл відповідних державних органів (наприклад. Державної служби контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України, ДСЕК).

Такі документи, як дозволи служби екологічного контролю, сертифікати про походження товарів, фітосанітарні та ветеринарні сертифікати, сертифікати відповідності, банківські документи щодо розрахунків за контрактами, довідки про проведення декларування валютних цінностей, доходів та майна, що належать резиденту України і знаходяться за її межами або довідки про відсутність за межами України валютних цінностей і майна та деякі інші, хоч і необхідні для здійснення митного оформлення і впливають врешті-решт на винесення митним органом рішення про пропуск конкретних предметів через митний кордон, не є власне підставою для переміщення товарів або інших предметів через митний кордон. Тому використання таких сфальсифікованих документів не утворює коментованого складу злочину і за наявності для цього підстав може кваліфікуватись за ст. 358 або ст. 366.

Вартість предметів контрабанди визначається за національною валютою України за допомогою нормативних актів про ціни та ціноутворення на відповідні товари, вільних ринкових цін на них, а у разі їх відсутності таких цін - на підставі висновків товарознавчої експертизи.

У разі, якщо предмет контрабанди відсутній (знищений, реалізований, вивезений за межі України або місце його знаходження невідоме) чи істотно змінився (пошкоджений тощо), при визначенні його вартості використовуються відомості, які містяться у документах. Вартість може визначатись на підставі цін на ідентичні або на подібні товари відповідно до порядку, встановленого митним законодавством.

Дії особи, яка мала умисел на незаконне переміщення через митний кордон товарів у великому розмірі, але перемістила їх (у т.ч. за домовленістю з іншими особами) невеликими частинами, вартість кожної з яких є меншою від тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, слід розглядати як продовжуваний злочин і кваліфікувати за ст. 201.

Контрабанда, якщо метою незаконного переміщення предметів було ухилення від сплати обов'язкових платежів, кваліфікується за сукупністю злочинів, передбачених ст. ст. 201, 212. Правова оцінка зазначених дій як ідеальної сукупності зумовлена тим, що здійснюване легальне переміщення через митний кордон України товарів пов'язане зі сплатою до чи в момент їх переміщення ПДВ, акцизного збору, мита, інших обов'язкових платежів. Кваліфікація за сукупністю вважається правильною на тій підставі, що вказані злочини мають різні об'єкти посягань, ст. 212 не конкретизує спосіб ухилення від оподаткування (а отже, ним може бути і недотримання митних процедур). Крім цього, у деяких випадках незаконного переміщення предметів через митний кордон відсутній мотив, притяго манний ст. 212, - бажання ухилитись від сплати обов'язкових платежів.

Контрабанда є злочином з формальним складом. До визначення моменту закінчення контрабанди потрібно підходити диференційовано і враховувати те, відбувається ввезення чи вивезення предметів злочину, а також місце здійснення протиправних дій. В Україні створені і діють спеціальні митні зони, функціонують внутрішні митниці, які розміщені на митному кордоні там, де він збігається з межами спеціальних митних зон. Якщо предмети ввозяться на митну територію України або вивозяться із спеціальних митних

зон на решту митної території, контрабанда має розглядатись як закінчений злочин у разі фактичного переміщення предметів через митний кордон. При цьому не має значення, вдалося чи ні винному вивезти предмети контрабанди за межі зони митного контролю.

Якщо предмети вивозяться за межі митної території України або ввозяться з іншої частини митної території до спеціальних митних зон, контрабанда визнається закінченою після вчинення дій, спрямованих на реалізацію наміру відповідно - ввезти чи вивезти предмети, - з моменту виявлення їх під час митного контролю.

Добровільна відмова від вчинення контрабанди можлива лише на стадії готування до незаконного переміщення предметів через митний кордон або незакінченого замаху на його вчинення, коли особа усвідомлює можливість доведення злочину до кінця, але з власної ініціативи відмовляється від цього. Добровільна відмова виключається, якщо особа видає предмети контрабанди у зв'язку з оголошенням їй рішення про проведення особистого огляду (виняткова форма митного контролю), огляду або переогляду транспортних засобів, товарів та інших предметів, оскільки у даному разі порушник митного законодавства розуміє об'єктивну неможливість доведення злочинного наміру до кінця через наявність нездоланної перешкоди.

Суб'єктом злочину є осудна особа, яка досягла 16-річного віку, у т.ч. особа, яка користується правом дипломатичного імунітету. Дії службової особи, яка сприяла незаконному переміщенню предметів через митний кордон, слід розглядати як пособництво у контрабанді та, за наявності підстав, як відповідний злочин у сфері службової діяльності.

Якщо контрабандою займається службова особа з використанням свого службового становища (наприклад, працівники митниць, військовослужбовці прикордонних військ, капітани суден, дипломатичні працівники), дії винного потрібно кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. ст. 201, 364 (365) або ст. 423 (424).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом. Недекларування відповідних предметів, вчинене з необережності, не містить ознак коментованого складу злочину.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 201) є вчинення його:

- 1) за попередньою змовою групою осіб;
- 2) особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею.

Таким чином, розглядаючи питання класифікації злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності, слід зазначити, що крім кримінально-правового поділу, ключовим критерієм приналежності кримінально-караного діяння до аналізованого виду злочинів є його вчинення в рамках елемента зовнішньоекономічної діяльності.

1.3. Криміналістична та кримінологічна характеристика злочинів, вчинених у сфері зовнішньоекономічної діяльності

Одним з ключових питань попередження, розкриття та розслідування будь-якого виду злочинів є детальна розробка характеристики злочину.

Термін «характеристика» означає опис характерних, відмінних якостей, рис кого-небудь, чого-небудь.

Поняття ж злочину дається одним з основних базових розділів науки кримінального права - вченням про злочин. Погляди, ідеї і уявлення якими керується законодавець, встановлюючи заборону и веління, тобто створюючи модель злочину, пронизують всі кримінально-правові норм. В Основі будь-якого злочину лежить конфлікт між особистістю и суспільством, його глибина становить суспільну небезпеку и потребує застосування заходів кримінально-правового реагування.

Злочин - це завжди поведінки (акт), активна діяльність (дія) конкретної людини або утримання (бездіяльність) від виконання будь-яких обов'язків, які спричиняють шкідливі наслідки. Думки психічні процеси, переконання,

умовиводи, як негативними вони не були б з конституційних позицій, злочином не є.

Злочин як соціально-правове явище характеризується певними ознаками, що представляють суттєві сторони даного явища. Ознака злочину може бути з'ясована на основі аналізу законодавчого матеріально-формального визначення. Виходячи з цього, злочин характеризують чотири основні ознаки:

- 1) суспільна небезпека;
- 2) протиправність;
- 3) винність;
- 4) караність.

Характеристика злочину повинна включати всі необхідні для цього вивчення елементи. Її зміст як інформаційної моделі має дозволяти розробляти найбільш ефективні прийоми і завдання відповідних характеристик окремих видів злочинів вирішувалися в більшості досліджень різних сфер юридичної науки. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне при розробці характеристики злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності, з одного боку, проаналізувати представлені в роботах вчених-фахівців в галузі кримінального права, криміналістики та кримінології відомості про особливості даної категорії злочинів. З іншого боку, самі поняття "кримінально-правова характеристика злочинів", "криміналістична характеристика злочинів", "кримінологічна характеристика злочинів" і навіть "оперативно-розшукова характеристика злочинів" на сьогодні є дискусійними в юридичній науці, що в значній мірі обумовлено тим, що дані категорії мають загальні елементи.

Так, поняття "оперативно-розшукова характеристика" в спеціальній літературі не нове. Тим не менш, до цих пір в юридичній науці не припиняється дискусія з приводу обґрунтованості цього поняття. Р.С. Белкін піддав критиці необґрунтоване, на його думку, використання вченими в галузевому науковому апараті ОРД основних понять криміналістики.

Варто відзначити, що в цілому ж ряді праць та навчально-методичних посібників з проблем попередження, припиненням і розкриття окремих видів злочинів оперативно-розшукова характеристика взагалі не розглядається, а інформаційну модель злочину вченими будується на основі даних кримінально-правової, криміналістичної і кримінологічної характеристик [47, с. 67].

Така ситуація закономірна, враховуючи той факт, що основні елементи, облік яких необхідний для створення інформаційної моделі злочину, без якої не можна обійтися при розробці оптимальних прийомів і методів оперативно-розшукової діяльності відносно їх попередження, припинення і розкриття, в основному входять до структури кримінально-правової, криміналістичної і кримінологічної характеристик злочинів.

Так, проблеми побудови інформаційної моделі злочину в кримінальному праві, кримінології, криміналістиці нерідко взаємопов'язані і вимагають для свого рішення вивчення схожих за змістом характеризуючих злочин елементів, наприклад, особистості злочинця, способів вчинення злочину і т.д.

Основною серед характеристик є кримінально-правова, яка представляє собою сукупність ознак дозволяє визначити окреме соціальне явище як злочин. Її значення важко переоцінити. Якщо з точки зору кримінального права окреме діяння не буде містити необхідних ознак, то виключається формулювання інших характеристик (криміналістичної, кримінологічної) [48].

Кримінологічну характеристику можна визначити як сукупність даних (достатню інформацію) про певний вид (групу) злочинів або конкретне протиправне діяння, використовуване для розробки і реалізації заходів профілактики. Кримінологічна характеристика - вихідний етап для оптимізації процесу розробки та реалізації заходів запобігання злочинам. Якщо розглядати попередження злочинів як цілісну систему, то

кримінологічна характеристика злочинів є однією її складовою частиною, а інша - розробка і реалізація профілактичних заходів [56, с. 383].

Криміналістична характеристика злочинів визначається "як система узагальнених фактичних даних і заснованих на них наукових висновків і рекомендацій про найбільш типові криміналістично значущі ознаки злочинів, знання яких необхідно для організації та здійснення їх всебічного, повного, об'єктивного і швидкого розкриття і розслідування" [69].

Функціональне призначення поняття криміналістичної характеристики злочинів, на думку С. І. Винокурова, полягає у визначенні загальної системи відомостей про ознаки відповідного різновиду злочинів, використовуваної в якості інструменту їх наукового аналізу. Саме через основну функцію криміналістичної характеристики, яка служить науковою базою для розробки приватних криміналістичних методик, і слід визначити її поняття і значення [7, с. 243].

Тим часом, Р.С. Белкін вважає, що не слід перебільшувати практичне значення криміналістичної характеристики злочинів, оскільки поміщені в ній знання носять не достовірний, а імовірнісний характер. Криміналістична характеристика злочину - імовірнісна модель події і як така може бути підставою для імовірнісних умовиводів - слідчих версій. Але на початковому етапі розслідування всяке істинне знання, навіть ймовірне, має високу ціну, оскільки дозволяє слідчому знизити інформаційну невизначеність [52, с. 105]

Викладене дозволяє виділити загальним те, що визначення кримінально-правових, криміналістичної характеристики окремого виду злочинів оптимізує процес його розслідування. Тому існування даних категорій в юридичній науці обґрунтовано.

Тим часом оперативно-розшуковій діяльності властиві і негласні форми і методи, які не враховують представлені науки, а тому не розглядають окремі елементи злочину з позиції застосування негласних форм і методів. Це призначення і повинна виконувати оперативно-розшукова характеристика злочину, яка визначається як інформаційна модель,

побудована на основі узагальнення фактичних, пов'язаних між собою даних про певний вид, рід злочинів, що мають значення для розробки комплексу прийомів, засобів і методів оперативно-розшукової діяльності по їх попередження і оперативно-розшукової забезпечення кримінального судочинства. Таким чином, існування категорії "оперативно-розшукова характеристика" в теорії оперативно-розшукової діяльності цілком обґрунтовано на наш погляд.

З цього можемо дійти висновку, що якщо в процесі розслідування використовувались лише гласні слідчі дії, то здійснюється кримінально-правова, криміналістична та кримінологічна характеристика даного виду злочинно діяльності, якщо ж використовувались в тому числі негласні слідчі дії, то до вказаних характеристик слід додавати і оперативно-розшукову характеристику діяння.

Розробці відповідних оперативно-розшукових характеристик окремих видів злочинів присвячено значну кількість досліджень в сфері приватних оперативно-розшукових методик. В даних дослідженнях надаються трохи розрізнені за формою, але близькі за змістом визначення оперативно-розшукової характеристики того чи іншого виду злочинів, тобто видової оперативно-розшукової характеристики.

Як вказувалось вище, елементами кримінально-правової характеристики злочинів, безперечно, є: об'єкт злочину, об'єктивна сторона злочину, суб'єкт злочину, суб'єктивна сторона злочину. Кожен з представлених елементів має свої ознаки (предмет, протиправне діяння, суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок, час місце, спосіб, засоби, обстановка вчинення протиправного діяння, вина, мотив, мета, вік і осудність особи, яка вчинила, сукупність яких дозволяє кваліфіковане діяння віднести до окремого виду, роду і складу злочину.

Кримінологічна характеристика включає суб'єктивні, об'єктивні, а також комплексні ознаки перших двох категорій.

До першої групи. (Суб'єктивні) відносяться: властивості особистості злочинця; мотив і мета злочину; властивості особистості потерпілого.

До другої (об'єктивні): статистика злочинів, відомості про соціальні умови (обстановку) злочину (суспільно-політична; геополітична; соціально-економічна; час; географія і т. п.).

До третьої (комплексні): причини злочинів; наслідки злочинів; механізм злочину; обставини сприяють злочинам.

Точки зору вчених на елементний склад криміналістичної характеристики злочинів досить різнопланові. При цьому всі виділені елементи криміналістичної характеристики злочинів настільки взаємопов'язані і взаємозумовлені, що виділення і окремий розгляд будь-якого елемента без урахування впливу всієї сукупності не доцільно. Тому варто лише обмежитися зазначенням найбільш часто зустрічаються елементів в наукових працях. Такими елементами будуть: типова вихідна інформація про злочин, дані про спосіб вчинення злочинів (включаючи приховування і механізм вчинення злочинів); відомості про типові особистісні особливості злочинців і потерпілих; мотиви і цілі злочину; причини і умови, що сприяють вчиненню злочинів; основні питання, що підлягають з'ясуванню при розслідуванні злочинів.

Звісно ж досить складним є визначення структури видової оперативно-розшукової характеристики через те, що кількість її елементів визначається видом злочину. Проте, вченими-юристами робляться спроби визначення елементів властивих всім видовим оперативно-розшуковим характеристикам. Такими елементами О. М. Омельчук вважає:

А) відомості про стан і динаміку того чи іншого виду злочинів, що мають значення для оперативно-розшукової діяльності в сфері попередження, розкриття та оперативно-розшукової супроводу розслідування даного виду злочинів;

Б) мають оперативно-розшукове значення дані про спосіб вчинення і приховування злочину;

В) відомості про особу злочинця і особистості потерпілого [63].

З урахуванням сформульованих загальних положень оперативно-розшукової характеристики злочинів далі найбільше уваги приділимо саме розкриттю змісту оперативно-розшукової характеристики злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

У всій сукупності злочинів, що виявляються в сфері зовнішньоекономічної діяльності, контрабанда є одним з найбільш небезпечних злочинних діянь. Як і будь-який злочин в сфері зовнішньоекономічної діяльності, контрабанда відрізняється високою латентністю, і кількість реєстрованих злочинів становить лише малу частину від реально здійснюваних.

Сам термін «контрабанда» походить від італійського слова *contra-bando*: *contra* - проти і *bando* - урядовий указ [78]. Дане слово увійшло в багато сучасних мов і означає порушення закону держави або урядового розпорядження, а також товар або будь-який заборонений законом до ввезення або вивезення предмет, таємно перевезений або пронесена через кордон держави. Історично склалося, що контрабанда виникла і стала розвиватися як протидія введеним і установленим державою на кордонах митним бар'єрам.

Відповідно до частини 1 ст. 201 КК України під контрабандою розуміється переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї або боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частин вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації [44].

Об'єктивна сторона контрабанди, як ми вже вище зазначали, характеризується дією - переміщенням через митний кордон України предметів контрабанди, супроводжуване порушенням митного законодавства, а саме тих його норм, які визначають місце переміщення або

порядок пред'явлення товарів і (або) транспортних засобів для митного контролю (переміщення поза митним контролем, з приховуванням від митного контролю), порядок і правила пред'явлення документів, необхідних для митних цілей, порядок декларування.

Для формування методики розслідування контрабанди важливе значення мають такі елементи криміналістичної характеристики як: предмет злочинного посягання, способи вчинення злочину, типові сліди контрабанди, обстановка вчинення таких злочинів і особа злочинця.

Предмет злочинного посягання. Згідно з чинним законодавством предметом контрабанди можуть бути як товари, інші цінності, що перебувають у вільному обігу, так і предмети, обіг яких обмежено або взагалі вилучено з цивільного обігу (отруйні, сильнодіючі, радіоактивні, наркотичні, вибухові речовини, зброя та боєприпаси тощо).

Аналіз практики боротьби з контрабандою свідчить про те, що в сучасних умовах «асортимент» предметів контрабанди надзвичайно різноманітний і час від часу змінюється залежно від потреб окремих груп населення. Ці потреби детерміновані соціально-економічною обстановкою в країні та соціальними і психологічними властивостями громадян, які у ній проживають. Найчастіше всього предметами контрабанди виступають: продовольчі та промислові товари, сировина для їх виготовлення, наркотики, ювелірні вироби і дорогоцінні метали, антикваріат, зброя, боєприпаси, вибухові, отруйні, сильнодіючі речовини тощо [47].

Поряд із зростанням окремих видів контрабанди простежуються її якісні зміни: контрабандною діяльністю займаються організовані злочинні групи зі стійкими міжнародними зв'язками. У контрабанді наркотичних засобів спостерігається перехід від об'ємних (макова соломка) до менш об'ємних і «важких» наркотиків — опій, екстракт макової соломки, кокаїн тощо. Частіше зустрічаються випадки переміщення синтетичних наркотиків, прекурсорів.

Контрабанда товарів вважається вчиненою у великих розмірах, якщо їхня вартість у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. У разі, коли вартість предметів є меншою від зазначеного розміру, відповідальність (за відсутності інших ознак злочину) настає як за порушення митних правил відповідно до МК [49].

Спосіб вчинення контрабанди — це детермінована система дій злочинця щодо підготовки, виконання та приховування незаконного переміщення контрабанди через митний кордон, а також щодо використання результатів контрабандної діяльності.

Найбільш типовими способами вчинення контрабанди є: а) переміщення поза митним контролем; б) переміщення шляхом приховування від митного контролю.

Переміщення поза митним контролем передбачає ввезення або вивезення товарів і інших предметів через митний кордон України поза визначеними митними органами України місцями (митниці, митні пости) або поза встановленим часом для проведення митного контролю.

Переміщення товарів поза митним контролем найчастіше здійснюється шляхом об'їзду митних постів легковими та вантажними автомобілями. У таких випадках контрабандисти з метою ухилення від митного контролю, як правило, використовують не традиційно існуючі магістралі транспортного руху, а путивці (польові, степові, міжселищні), об'їзні дороги. Значно рідше на практиці зустрічається переміщення контрабанди шляхом обходу місць митного контролю пішоходами. У міжнародній практиці зустрічаються й інші способи ухилення від митного контролю, зокрема, шляхом використання тварин, спеціально виготовлених літальних пристосувань, торпед, трубопроводів тощо.

Приховування від митного контролю предметів контрабанди являє собою будь-який спосіб утаювання, що ускладнює їх виявлення, зокрема: із використанням тайників або інших засобів «фізичного приховування», які утруднюють візуальне виявлення контрабанди; шляхом надання одним

предметам вигляду інших; шляхом подання митному органу як підстави для переміщення предметів підроблених документів або таких, що одержані незаконним шляхом, містять неправдиві дані чи є підставою для переміщення інших предметів.

Під тайниками слід вважати спеціальні виготовлені, обладнані або пристосовані сховища, а також конструктивні ємкості, порожнини транспортних засобів, багажу та інші предмети, що попередньо підлягали розборці, демонтажу або переобладнанню.

Найбільш поширеними місцями приховування контрабандних предметів в автотранспорті виступають: шини ходових та запасних коліс; спеціально переобладнані або виготовлені паливні та водяні баки; ящики для інструментів з подвійними стінками та днищами; простір за передньою панеллю та декоративною обшивкою кабіни; пустоти між подвійними стінками вантажного приміщення; тайники спеціально обладнані в балках, лонжеронах і шасі автомашини та ін.

Під «фізичним» приховуванням розуміється створення умов, за яких візуальне виявлення предметів контрабанди під час митного контролю ускладнене. Залежно від об'єктів митного контролю до інших засобів фізичного приховування, що утруднюють виявлення предметів контрабанди можна віднести, зокрема, приховування безпосередньо на тілі контрабандиста; в організмі людини (у внутрішніх порожнинах та ковтальним способом); безпосередньо в одязі, взутті та особистих речах; в особистому багажі та ручній поклажі; у легальних товарах та вантажах; у транспортних засобах; у міжнародних поштових відправленнях та ін.

Приховування шляхом камуфлювання предметів контрабанди — це спосіб маскування, що використовується з метою контрабандного переміщення і полягає у зміні зовнішнього вигляду предметів, їх зовнішніх ознак (форми, стану, упаковки, етикеток тощо). Це може бути розбирання предмета та окреме переміщення його складових частин, надання одним предметам (товарам) вигляду інших тощо. Наприклад, зброя, спеціально

пристосована для стрільби, може бути закамуюфльована під різноманітні предмети побуту — авторучку, запальничку, коробку сигарет. У таких випадках камуфляж є конструктивним оформленням даного виду зброї, при якому істотно змінюються її зовнішні характерні ознаки, що дозволяють віднести зброю до побутових предметів.

Приховування від митного контролю охоплює також дії контрабандиста, що виражаються у пред'явленні митному органу як підстави для переміщення предметів контрабанди: а) підроблених документів; б) документів, отриманих незаконним шляхом; в) документів, що містять неправдиві дані.

Документи, що містять неправдиві дані — це документи, що є справжніми за формою, але містять недостовірні відомості. У таких випадках має місце так звана інтелектуальна підробка (внесення в документи неправдивих відомостей). Для цього, як правило, використовуються митні декларації, в яких зменшується кількість товару, записуються предмети (товари) іншими найменуваннями тощо.

Підробка документів може виявлятися як у частковій зміні первинного змісту справжнього документа (шляхом підчистки, підробки, виправлення тощо), так і в повному виготовленні фальшивого документа від бланка до підписів, печаток та штампів. У даному разі має місце так звана матеріальна підробка.

Приховування від митного контролю з використанням документів, отриманих незаконним шляхом передбачає одержання справжніх документів, що надають право на переміщення предметів через митний кордон особі, яка такого права не має. До таких належать документи, отримані за допомогою хабара, погроз, фізичного примусу, обману. Це може виявлятися в незаконному оформленні працівником митниці вантажної митної декларації без належного митного оформлення вантажу, а також вивезенні за кордон товарів, що підлягають ліцензуванню, за ліцензією, яка отримана за хабар.

Останнім часом все більш широке поширення набувають способи вчинення контрабанди за участю представників підприємницьких структур; вчинення контрабанди при сприянні осіб, що здійснюють митний контроль. Активно використовуються фіктивні фірми, здійснюються операції з давальницькою сировиною, гуманітарною допомогою, декларуються вантажі не своїм найменуванням, змінюються коди товарів, занижується митна вартість та ін.

Приховування контрабанди — це умисна дія злочинця, що полягає у перешкодженні встановлення об'єктивної істини про незаконне переміщення через кордон шляхом приховування, знищення, маскування або фальсифікації слідів контрабанди і контрабандиста, спрямована на повне або часткове ухилення винуватого від кримінальної відповідальності.

Невід'ємною частиною способу вчинення контрабанди є використання результатів злочинної діяльності. За кримінальним правом контрабанда вважається закінченою з моменту фактичного переміщення предмета посягання через митний кордон, за наявності однієї з ознак, зазначених у законі. При ввезенні товарів (предметів, речовин) на митну територію України — з моменту фактичного перетину кордону, а при вивезенні — з моменту подання митної декларації або іншої дії, безпосередньо спрямованої на реалізацію наміру ввезти або вивезти предмети. У криміналістичному аспекті істотно важливим є те, що і після вищезазначеного моменту закінчення контрабанди злочинна діяльність продовжується. Вона виражається у використанні результатів контрабандної діяльності. Це можуть бути дії, наприклад, з реалізації контрабандних товарів та отримання прибутку або використання предметів контрабанди для власних потреб (автомобіля як засобу для пересування, меблів, електро-, радіоапаратури тощо).

Способи реалізації і використання предметів контрабанди зумовлені особливостями особи злочинця та властивостями товарів (предметів, речовин). Цей товар в основному реалізується: безпосередньо

контрабандистом, за допомогою посередників (перекупщиків), через комісійні чи комерційні структури, через родичів або знайомих. Практика показує, що більшість товарів збувається за місцем проживання правопорушника.

Проміжною ланкою використання результатів контрабанди є способи транспортування та зберігання товарів. Аналізуючи діяльність злочинців за транспортуванням до місця зберігання контрабандного вантажу, а також безпосереднє його зберігання, органи дізнання (слідства) часто виявляють ознаки порушення митного законодавства. Місцями зберігання предметів контрабанди можуть бути квартири, гаражі, склади (власні, знайомих, родичів або орендовані).

Типові сліди контрабанди. При переміщенні контрабанди поза митним контролем за допомогою автотранспортних засобів «слідова картина» припускає наявність різних матеріальних слідів транспортних засобів: сліди хитання і ковзання, гальмування і пробуксовки коліс. Найчастіше у даному випадку залишаються також сліди неходових частин транспортного засобу і сліди, залишені виступаючими вузлами і деталями, що відділилися від транспортного засобу: а) сліди тертя, ковзання, нанесені бампером, радіатором, заднім мостом і т. п.; б) деталі і частини, що відокремилися від транспорту (осколки від скла фари, плями олії чи гальмової рідини); в) сліди переміщеного вантажу (цукор, зерно, рис, хімікати, гречка) та ін [62, с. 22].

При використанні тайників та інших засобів фізичного приховування, що утруднюють виявлення предметів контрабанди привертають увагу такі сліди, як: а) дефекти швів, сполучених частин покриття підлоги кузова (фургона) автомобіля, металевої та пластмасової апаратури різних вузлів транспортних засобів; в) сліди на поверхні попільничок; г) сліди сверління, розрізу, розпилу, нашарування при зварюванні, сліди металізації; д) сліди стружки при виготовленні тайників у дерев'яних частинах транспортного засобу. Певний інтерес можуть викликати сліди фарбування деяких місць, нові частини у транспортному засобі, сильне забруднення вузлів і механізмів,

наявність нових дверних петель, вилучення або додавання частин у вузлах, заміна кріпильних деталей і т. п.

При вчиненні контрабанди шляхом фальсифікації митних та інших документів найбільш розповсюдженими є: сліди підробки митних документів шляхом підчистки, дописки, травлення, заміни частин документів; сліди підробки відтисків, печаток і штампів. Досить розповсюдженим є випадки придбання правопорушником у невідомих осіб незаповнених бланків митної декларації з відтиском підроблених печаток і штампів митниці.

Як правило, при незаконному переміщенні контрабандних предметів із прихованням від митного контролю частіше всього правопорушника видає його незвична поведінка: людина неприродно поводить, хвилюється, нервується або ж перебуває у неприродно-збудженому стані. Іноді пасажир надмірно створює видимість «відвертості», поводить послужливо, улесливо або ж, навпаки, це проявляється у підвищеній роздратованості, нервозності.

Обстановка вчинення контрабанди. Найбільш характерним місцем вчинення контрабанди є зона митного контролю. Це, як правило, приміщення митниці, купе вагона, борт літака, оглядова площадка автомобілів, борт морського чи річкового судна, спеціально відведені місця для проведення митного контролю, оглядові бокси, а також місця нелегального переходу державного кордону та ін.

Вибір часу вчинення контрабанди зумовлений певними закономірностями. Якщо час вчинення контрабанди не зв'язаний з розкладом транспорту, то злочинці, як правило, намагаються вибрати другу половину ночі або кінець зміни митного наряду, що пов'язано зі стомленістю в цей період часу та меншою увагою працівників митниці. Узагальнення практики показало, що найчастіше контрабанда скоюється вночі, рідше вдень. Інколи контрабандисти планують вчинення контрабанди у вихідні, святкові чи передсвяткові дні або ж у погану погоду.

Особа злочинця. Узагальнення практики показало, що контрабанда належить до розряду «чоловічих злочинів», оскільки переважна їх кількість скоюється чоловіками (71,8 %). При цьому останнім часом простежується тенденція зміни такого становища у плані зростання кількості осіб жіночої статі, які скоїли контрабанду. При цьому характерною є «спеціалізація» контрабандистів за статевою належністю. Здебільшого жінки скоюють контрабанду ювелірних виробів, валюти, наркотиків із прихованням від митного контролю шляхом використання місць, що ускладнюють їх виявлення: полових органів, нижньої білизни, сумочок, спеціально пристосованих панчох, заколок у волоссі, одягу та взуття. Разом з тим, дуже рідко зустрічаються випадки вчинення жінками контрабанди зброї, боєприпасів, радіоактивних, вибухових речовин, а також приховування з використанням виготовлених тайників, що більш характерно для чоловіків.

За принципом громадянства засуджені за контрабанду здебільшого громадяни України (67,4 %). Спостерігається тенденція зростання злочинів, вчинених громадянами СНД, зокрема, Росії, Казахстану, Узбекистану, Грузії, Литви та ін. Помітне місце займають іноземні громадяни, що вчинили контрабанду — Польщі, Румунії, Індії, Китаю, В'єтнаму, Монголії та ін. Для іноземних громадян характерні факти вчинення контрабанди особами, які навчаються у вищих навчальних закладах України [66, с. 228].

Поряд з чисто «митними злочинами» в сфері зовнішньоекономічної діяльності здійснюється значна кількість і інших злочинів. Значне місце серед них займають злочини проти власності, в першу чергу шахрайство. Одним з найбільш дохідних і поширених способів шахрайства в сфері зовнішньоекономічної діяльності є кримінальні схеми з незаконного відшкодування експортерам податку на додану вартість (ПДВ). У зв'язку з цим нам необхідно дати характеристику та розкрити види та способи шахрайських дій, пов'язаних з незаконним відшкодуванням експортерам податку на додану вартість.

Даною вид шахрайства є не чисто українським ноу-хау. Дії за заявою помилкових або необґрунтовано роздутих вимог повернення ПДВ включені Всесвітньою митною організацією в найбільш часті комерційні правопорушення. Втрати країн Європейського співтовариства від шахрайства в сфері відшкодування ПДВ в 2018 році оцінювалися приблизно в 4.6 мільярда доларів США.

Так, найпоширенішим видом податкового шахрайства у сфері ПДВ є так звані «каруселі» та зникаючий платник. Найчастіше шахрайство у сфері ПДВ полягає в тому, що платник цілеспрямовано не подає декларацію про ПДВ або не вказує в ній усі трансакції, що відбулися, та не сплачує ПДВ, належний з усіх трансакцій. «Карусель» має місце тоді, коли суб'єкт ввозить товари з іншої держави – члена ЄС, не сплачуючи ПДВ, і потім не продає їх для споживання, а здійснює продаж цих товарів через низку товариств, насамкінець згадані товари вивозяться із цієї держави. Кожне з товариств користується поверненням нарахованого ПДВ, вчиняючи тим самим протизаконні дії. Це дуже небезпечний вид податкового шахрайства, який призводить до серйозних негативних наслідків як для окремих держав, так і для всього Європейського Союзу.

Іншим шахрайством, не менш проблемним для державного бюджету й нормального функціонування економіки, є «зникаючий платник податку». Цей різновид шахрайства полягає в тому, що недобросовісний платник засновує фіктивне товариство з метою вчинення шахрайства, пов'язаного з ПДВ. Такий платник зазвичай переслідує одну з наведених нижче цілей: 1) незаконно «виманює» нарахований ПДВ через здійснення фіктивних операцій усередині співтовариства (симулювання обороту); 2) ухиляється від сплати належного ПДВ через невказування цілого або часткового обороту в декларації (приховування реального обороту).

При розгляді питання, присвяченого шахрайським діям з відшкодування ПДВ експортерам, необхідно відзначити, що даний вид злочинів не відбувається поодинці. В даному випадку реальними

організаторами створення даних схем є керівництво комерційних банків і їх філій, а також великих компаній, що займаються зовнішньоекономічною діяльністю, мають можливість організувати ланцюжок фірм-одноденок, зареєстрованих на підставних осіб, а також імітувати ряд фінансових операцій, що створюють видимість оплати товару іноземній фірмою і виробництва розрахунків між фірмами-учасниками ланцюжка руху товарів усередині країни.

Більшість злочинців займаються даною протиправною діяльністю на професійній і постійній основі. В результаті, в даний час в країні сформувався самостійний кримінальний вид бізнесу - "повернення ПДВ". Пропозиції про надання «допомоги» в отриманні відшкодування ПДВ експортерам можна зустріти навіть у відкритій пресі.

Закінчуючи розглядати характеристику, види і способи шахрайських дій, пов'язаних з незаконним відшкодуванням експортерам податку на додану вартість, слід зазначити, що даний вид злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності здійснюється організованими групами професіоналів у сфері зовнішньоекономічної та банківської діяльності, і є найбільш складним і трудомістким з точки зору виявлення, розкриття і документування.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРАКТИКИ РОЗКРИТТЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Характеристика способів виявлення злочинів, здійснюються суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності

Відповідно до норм закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» виявлення злочинів, а також встановлення осіб, їх підготовляють, які роблять чи які вчинили, - одна з основних завдань органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність [28]. Щодо оперативно-розшукової діяльності словосполучення виявити злочин означає виявити, зробити явними раніше не відомі кримінальні події (латентні злочини) і забезпечити їх реєстрацію. Даний напрямок діяльності правоохоронних органів є найбільш важливою і складною ділянкою їх повсякденної роботи

Виявлення даного виду кримінально-караних діянь, на відміну від загально-кримінальних злочинів, ускладнюється тим фактором, що більшість злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності зовні носять характер законно здійснюваних економічних операцій і залишають сліди не тільки як явні факти протиправної діяльності, але і у вигляді несуттєвих відхилень від встановленого порядку проведення зовнішньоекономічних операцій.

Отримання оперативними підрозділами попереджувальної інформації про підготовлювані, здійснювані або вже вчинені злочини дозволяє організувати їм ефективний комплекс оперативно-розшукових та інших заходів для їх припинення, попередження та мінімізації економічних збитків від їх вчинення. Несвоєчасність у виявленні економічних злочинів, у тому числі злочинів в сфері зовнішньоекономічної діяльності, тягне за собою зростання аналогічних кримінально-караних діянь, обумовлений виникненням у злочинців відчуття безкарності і вседозволеності.

Виявлення злочинів одночасно визнається теорією оперативно-розшукової діяльності і як організаційно-тактичною формою. При цьому її контур охоплює комплекс оперативно-розшукових заходів, що забезпечують

отримання, як відкритої, так і таємної інформації кримінального характеру з різних джерел.

Виявлення злочинів, а також встановлення осіб, їх підготовляють, які роблять чи які вчинили як організаційно-тактична форма ОРД використовується в комплексі з іншими формами ОРД (оперативна перевірка, оперативна розробка, оперативно-розшуковий супровід досудового розслідування кримінального провадження), що забезпечують в підсумку вирішення і таких задач ОРД, як попередження, припинення і розкриття злочинів.

Результати практичної діяльності показують, що успішне виявлення злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності залежить не тільки від проведення комплексів оперативно-розшукових заходів та інших методів ОРД, але і від застосування оперативними співробітниками визначених повноважень адміністративно-правового та кримінально-процесуального характеру.

Оперативно-розшукова діяльність правоохоронних органів по виявленню злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності знаходиться в тісному взаємозв'язку з кримінально-процесуальною діяльністю, оскільки професійність запровадження ОРЗ завершуються, як правило, порушенням кримінального провадження. Нерідко сам факт виявлення події злочину служить підставою для порушення кримінального провадження.

Пошукова робота, спрямована на виявлення злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності, здійснюється як особисто оперативним працівником, так і в ході проведеного ним отримання і аналізу різних документів, залучення технічних засобів і можливостей конфідентів [32, с. 105].

Діяльність оперативних підрозділів спрямована на виявлення економічних злочинів, в тому числі і в сфері зовнішньоекономічної діяльності, здійснюється в рамках наступних стадій:

1. Визначення перспективних напрямків оперативного пошуку, спрямованого на отримання первинної інформації про ознаки, що вказують на можливу підготовку або скоєння злочинів в сфері зовнішньоекономічної діяльності;

2. Отримання, аналіз і оцінка первинної інформації. При цьому під первинною або сигнальною інформацією розуміють отримання з мінімальною достовірністю відомостей, що містять окремі ознаки можливої підготовки або вчинення злочину;

3. Повторна, закріплення і подальша фіксація первинної інформації [35].

Первинна інформація, що містить пошукові ознаки можливої підготовки або вчинення злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності може бути отримана наступним чином:

1. В результаті здійснення оперативним співробітником особистого розшуку проведеного в рамках оперативного обслуговування об'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

В теорії оперативно-розшукової діяльності під особистим розшуком розуміється форма реалізації сукупності (комплексу) продиктованих конкретними обставинами оперативно-розшукових заходів і методів ОРД, здійснюваних як гласно, так і негласно особисто оперативниками в цілях вирішення завдань ОРД.

В рамках особистого розшуку первинна інформація, що містить пошукові ознаки можливої підготовки або вчинення злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності, може бути отримана оперативним співробітником в рамках проведення таких ОРЗ як опитування, наведення довідок і спостереження, на що обслуговуються їм об'єктах і учасників зовнішньоекономічної діяльності, а також використання визначених повноважень адміністративно-правового характеру. Дані оперативно-розшукові заходи можуть виражатися в спілкуванні з їхніми працівниками, вивчення їх внутрішньої документації і результатів перевірки різними

контролюючими структурами. Як представляють оперативний інтерес об'єктів і учасників зовнішньоекономічної діяльності, з точки зору виявлення первинної інформації в рамках особистого розшуку, можна виділити:

- Міжнародні пункти пропуску автотранспорту;
 - Морські та річкові торговельні порти, і особливо їх контейнерні термінали;
 - Прикордонні залізничні станції;
 - Міжнародні аеропорти і особливо, їх вантажні термінали;
 - Склади тимчасового зберігання (митні термінали);
 - Прикордонні і внутрішні митниці і митні пости;
 - Місця розташування державних організацій, що здійснюють контролюючі функції в сфері зовнішньоекономічної діяльності;
 - Транспортно-експедиторські фірми, що займаються наданням послуг у сфері митного оформлення та перевезень вантажу (митні брокери або перевізники);
 - Організації за участю іноземного капіталу або дилери закордонних виробників;
 - Великі оптові фірми, що займаються торгівлею імпортованими товарами;
 - Громадські та міжнародні організації, що здійснюють сприяння учасникам зовнішньоекономічної діяльності;
 - Туристичні фірми;
 - Магазины безмитної торгівлі;
 - Виробничі підприємства, орієнтовані на виробництво продукції орієнтованої на експорт або споживають імпортовану сировину;
 - Складські комплекси, що здійснюють зберігання імпортованих товарів
- [29].

Крім цього значима інформація може бути отримана при проведенні особисто оперативним працівником оперативно-розшукових або профілактичних заходів у прикордонній зоні; на міжнародних трасах, за

якими здійснюється перевезення імпортно-експортних вантажів; місцях проживання або проведення часу осіб які мають оперативний інтерес.

В результаті здійснення оперативними підрозділами вивчення і аналізу відкритої інформації та документів, що містять окремі ознаки можливої підготовки або вчинення злочину в сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Значна кількість злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності виявляються в ході отримання та аналізу відкритої інформації і документів. До даних джерел можна віднести:

- заяви, звернення та листи громадян;
- повідомлення та звернення учасників зовнішньоекономічної діяльності;
- статті, замітки, сюжети, особливо аналітичні, в засобах масової інформації, друкованих виданнях, мережі «Інтернет»;
- матеріали кримінальних, адміністративних, цивільних і арбітражних справ, а також перевірок, проведених правоохоронними і іншими контролюючими державними організаціями;
- нормативні та інші відомчі документи, що стосуються митного оформлення різних найменувань товарів, а також дозволу на їх ввезення-вивезення, сплати митних та податкових платежів;
- Статистичні та аналітичні дані, бази даних, в тому числі про роботу суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, митних та податкових органів. В даному випадку особливу увагу слід звертати на відомості про кількість і найменування імпортованих і експортованих вантажів, місці їх митного оформлення, фірмі-одержувачі і відправника, а також експедитора і фірмі-перевізнику;
- рекламні матеріали, що пропонують послуги в сфері зовнішньоекономічної діяльності, а також пропозиції про купівлю-продаж різних найменувань товарів [20, с. 205].

3. В результаті залучення до негласного сприяння та роботи з особами, які можуть володіти відомостями про підготовлювані, що здійснюються або вчинені злочини в сфері зовнішньоекономічної діяльності.

З огляду на особливості вчинення злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності, їх високу латентність, різноманіття і складність, особливу увагу при виявленні даних злочинів, слід звертати на залучення до конфіденційного сприяння та співпраці осіб, що володіють необхідними знаннями в області експортно-імпортних операцій, можливостями доступу до необхідних документів і відомостями, а також знайомствами з особами, імовірно здійснюють протиправні дії в даній сфері.

До осіб становлять оперативний інтерес з точки зору отримання первинної інформації, що стосується здійснення злочинів в сфері зовнішньоекономічної діяльності та залучення в якості конфідентів, можна віднести: співробітників економічного блоку митних органів, які мають інформацію про проходження вантажами митного контролю, особливо, про факти складання актів митного огляду без його фактичного проведення, а також внесення недостовірних відомостей про перетинають кордон товари, в різні електронні бази обліку митних органів;

- працівників прикордонних і територіальних ветеринарних, карантинних та санітарно-епідеміологічного нагляду, що займаються контролем за експортом-імпортом, а також видають дозволи або приймають заявки на ввезення або вивезення піднаглядним даними організаціям товарів;

- працівників інспекцій, які здійснюють ваговий контроль на трасах і на облік автотранспорту на кордоні;

- співробітників Фіскальної служби, які проводять перевірку діяльності підприємств учасників зовнішньоекономічної діяльності, в тому числі які подають заявки на відшкодування ПДВ при експорті;

- працівників автотранспортних перевізників;

- працівників митних терміналів, складів тимчасового зберігання та магазинів безмитної торгівлі;

- декларантів та митних брокерів;
- працівників організацій займаються наданням послуг експедирування та митного оформлення вантажів;
- працівників транспортних фірм, які є митними перевізниками;
- працівників банківських структур, що займаються забезпеченням експортно-імпортних операцій;
- працівників комерційних фірм, що займаються «навколомитним» бізнесом;
- працівників оптових фірм і складів, що займаються закупівлями і реалізацією імпортних товарів;
- працівників комерційних фірм, що займаються сертифікацією імпортних товарів, а також подачею заявок на імпорт або експорт вантажів, на які треба спеціальний дозвіл;
- працівників фірм, що займаються наданням послуг у сфері реєстрації організацій;
- осіб, які постійно проживають у прикордонній зоні;
- осіб, раніше притягнутих до відповідальності в кримінальному та адміністративному порядку за порушення митного та податкового законодавства [20].

Первинна інформація про містить окремі ознаки можливої підготовки або вчинення злочину в сфері зовнішньоекономічної діяльності може бути отримана правоохоронними органами як в рамках внутрівідомчої, так і міжвідомчої взаємодії.

Пошукові ознаки злочинів скоєних в сфері зовнішньоекономічної діяльності можна розділити на три групи, що стосуються:

1. Осіб, що замислюють, підготовляють або здійснюють злочин в сфері зовнішньоекономічної діяльності;
2. Учасників зовнішньоекономічної діяльності, характер діяльності яких вказує на можливе вчинення злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності;

3. Фактів, які свідчать про підготовку до скоєння або скоєння злочинів в сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Отримання первинної інформації щодо осіб, що замислюють, підготовляють або здійснюють злочин в сфері зовнішньоекономічної діяльності є найпоширенішою підставою для проведення оперативно-розшукових заходів, спрямованих на дослідження особистості і збір даних, що деталізують можливу протиправну поведінку даної особи. В ході даної перевірки проводиться поділ осіб, що представляють оперативний інтерес на тих, чия протиправна діяльність тільки можлива, і на тих, хто вже приступив до здійснення даної діяльності, а також розглядається модель їх можливого кримінального поведінки. Слід зазначити, що чимало інформації про властивості особистості, отримана в ході проведення оперативно-розшукових заходів часто є необхідною доказовою базою у кримінальній справі при відповідному їй процесуальному оформленні. Крім того, вона допомагає скласти повний портрет злочинця, спрогнозувати його можливу злочинну поведінку і спланувати необхідні заходи по виявленню та розкриттю злочинної діяльності особистості, припиненням і профілактиці злочинного діяння.

Пошуковими ознаками шахрайських дій пов'язаних з незаконним відшкодуванням ПДВ експортерам і неповернення валютної виручки виступають:

1. здійснення великої зовнішньоекономічної угоди фірмою одноденкою, зареєстрованої на підставну особу, а також організацією, період дії якої не перевищує 3 місяців;

2. здійснення, експорту товарно-матеріальних цінностей організаціями, для яких ці товари не є профільними (кондитерська фабрика поставляє оптичні труби, титан або газові турбіни);

3. здійснення операцій з експорту рідкісних металів, корисних копалин, природних ресурсів, інших матеріальних цінностей, обіг яких обмежено як можливостями виробництва, так і потребами ринку;

4. експорт товарів (робіт, послуг) за явно завищеною ціною, в обсягах не потрібних як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринку, або взагалі не представляє будь-якого комерційного інтересу;

5. надання фірмою-експортером зовнішньоторговельного контракту, який вона фактично не має можливості забезпечити;

6. існування великого зовнішньоторговельного контракту з офшорною або з неспроможною іноземною організацією;

7. в зовнішньоторговельному контракті не обмовляються або недостовірно вказуються важливі умови угоди, зокрема умови оплати і поставки товару; питання ціни і якості; спосіб вирішення розбіжностей і обов'язків сторін;

8. здійснення всіх розрахунків між імпортером та іноземною фірмою тільки після отримання експортної виручки;

9. існування між фірмою-експортером і фірмою-виробником довгого ланцюжка організацій посередників, які необґрунтовано підвищують середні ринкові ціни на товар, що продається;

10. здійснення платежів по операціях організації іншим юридичним або фізичною особою;

11. використання в ланцюжку фірм-продавців експортного товару організацій, зареєстрованих в один час і мають рахунок в одному банку (філії одного банку);

12. здійснення операцій з переказу грошей з одного рахунку на інший в рахунок оплати товару та зарахування на рахунок експортера виручки за зовнішньоторговельним контрактом протягом одного операційного дня по більшості розрахункових рахунків, задіяних в ланцюжку платежів⁹⁷;

13. відмова іноземної фірми від отримання експортованого за кордон товару або відсутність реальних дій по його отриманню та подальшого використання;

14. відсутність реальних дій фірми-експортера при невиконанні умов контракту по відношенню до свого контрагента.

Дані пошукові ознаки вчинення і підготовки злочинів в сфері зовнішньоекономічної діяльності є значною мірою узагальненими, і не можуть охопити все різноманіття схем протиправної діяльності, але при цьому дають можливість оперативному працівникові спертися на своєрідний фундамент, необхідний для початку проведення оперативно-розшукових заходів спрямованих на розкриття та попередження кримінально-караних діянь у даній області.

2.2. Проведення оперативно-розшукових заходів, спрямованих на розкриття злочинів в сфері зовнішньоекономічної діяльності

Розкриття злочинів, в тому числі і в сфері зовнішньоекономічної діяльності, є однією з центральних завдань ОРД. З точки зору теорії оперативно-розшукової діяльності в даний час під розкриттям злочинів розуміється комплекс оперативно-розшукових заходів, спрямованих на отримання оперативної інформації про ознаки злочинів, обставин їх вчинення, виявлення осіб які їх вчинили, перевірку даної інформації в рамках справ оперативного обліку, а також її подальшу фіксацію, з метою використання при порушенні кримінального провадження, її розслідування і в якості доказів в ході процесуального доказування [26, с. 63].

Виходячи зі сформованого в рамках теорії ОРД розуміння сутності розкриття злочину, можна виділити два етапи, в рамках яких оперативні підрозділи займаються боротьбою зі злочинами в сфері зовнішньоекономічної діяльності, будують свою роботу з виконання даного завдання.

Перший етап розкриття злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності - це проведення оперативними підрозділами початкових ОРЗ на підставі:

1. Отриманою первинної оперативної інформації;
2. отриманої заяви або повідомлення про протиправну діяльність;

3. Порушення кримінального провадження.

Практика боротьби зі злочинами в сфері зовнішньоекономічної діяльності показує, що найбільш часто підставою для проведення первинних ОРЗ виступає отримана, в тому числі з використанням допомоги конфідентів, первинна оперативна інформація про різні злочини в цій галузі економіки. Дана особливість обумовлена високою латентністю злочинів в сфері зовнішньоекономічної діяльності та їх неочевидним характером. Однак слід зазначити, що нерідкі випадки виявлення злочинів у ході повсякденної діяльності митних і податкових органів.

Другим етапом розкриття злочину в сфері зовнішньоекономічної діяльності є проведення оперативно-розшукових заходів в рамках конкретного провадження.

Нагадаємо, що згідно норм ст. 214 КПК України, «Слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування» [45].

Центральним завданням оперативно-розшукової розкриття злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності виступає проведене в рамках роботи у справах оперативного обліку документування оперативними співробітниками фактичних даних, які в подальшому можна встановити в ході розслідування кримінальної справи.

Під поняттям документування розуміється здійснюваний процес збору та систематизації відомостей, перевірки і оцінки результатів ОРД, а також

прийняття оперативно-розшуковими органами на їх основі відповідних рішень.

При розкритті злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності в предмет документування можна включити такі фактичні дані стосуються:

1. факту злочину, способів, часу і місця його здійснення, предметів злочинного посягання;
2. осіб, причетних до злочину, визначенні ролі кожного у злочинній діяльності;
3. осіб, обізнаних про кримінально-караних діяннях, показання яких можуть мати значення для встановлення обставин злочину, а також можуть бути свідками у справі;
4. предметів і документів, на яких залишилися сліди злочину, їх дослідження, аналіз, а також забезпечення схоронності до можливості введення в кримінальний процес;
5. встановлення місцезнаходження товарів і грошових цінностей, отриманих незаконним шляхом або незаконно переміщених через митний кордон з метою їх подальшого вилучення;
6. обставин, що сприяють вчиненню злочину [61, с. 39].

При документуванні злочинних дій осіб, обґрунтованих у скоєнні різних злочинів в сфері зовнішньоекономічної діяльності, оперативні працівники обирають різноманітні тактичні прийоми в залежності від виду, способу місця скоєння злочину; здібностей і можливостей осіб, які їх здійснюють; з урахуванням ситуації, в якій діє злочинець і оперативний працівник, а також ряду інших факторів.

Практичний досвід боротьби зі злочинами в сфері зовнішньоекономічної діяльності показує, в разі проведення недостатнього комплексу оперативно-розшукових заходів, спрямованих на документування протиправної діяльності, злочинцям дається можливість уникнути відповідальності.

З точки зору організації і проведення конкретних оперативно-розшукових заходів найбільш трудомісткою для документування являється контрабанда товарів з низькою вартістю обсягу одиниці вантажу, в ході якої треба виявити незаконне переміщення товару у великих розмірах. Найбільш відповідальним етапом оперативної розробки осіб, підозрюваних у скоєнні злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності, є реалізація отриманих в ході роботи оперативних матеріалів і інформації, що містять відомості про можливе місце і час вчинення ними злочину, що здійснюється шляхом порушення кримінального провадження, затримання підозрюваних в момент або після вчинення злочину з подальшим проведенням невідкладних слідчо-оперативних заходів. В ході реалізації результати ОРД, що підтверджують наявність ознак злочину і оформлені рапортом, що виходить від конкретної посадової особи, виступають в якості законного приводу до порушення кримінального провадження.

Вичерпний перелік оперативно-розшукових заходів здійснюваних в рамках провадження закріплений законі «Про оперативно-розшукову діяльність». В рамках даної роботи представляється недоцільним докладно зупинятися на загальних питаннях класифікації, підстав, умов і порядку проведення оперативно-розшукових заходів, ґрунтовно розглянутих в роботах відомих дослідників, що займаються теорією оперативно-розшукової діяльності. Однак, розгляд особливостей проведення оперативно-розшукових заходів в ході роботи по розкриттю злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності, є важливим і необхідним елементом теми нашого дослідження. То ж розглянемо вказані особливості;

1. Опитування.

В ряду оперативно-розшукових заходів опитування є найбільш часто вживаним. Під «опитуванням» розуміється оперативно-розшуковий захід, що представляє собою спеціальне спілкування з особою з метою отримання від останнього інформації, що має значення для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності. Даний захід може проводитися оперативним

працівником, як у відкритому порядку, так і шляхом приховування від опитуваного приналежності до правоохоронних органів. В окремих випадках цей захід може проводитися за дорученням оперативного працівника, особою, що надає конфіденційне сприяння органам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Опитування може відбуватися як за місцем розташування робочого місця оперативного співробітника, так і за місцем зустрічі з опитуваним, тобто фактично в будь-якому місці і будь-яких обставин.

В ході опитування можуть бути отримані дані безпосередньо про факт скоєння злочину в сфері зовнішньоекономічної діяльності, наприклад, контрабанді - місці, часу і обставин переміщення товарів через митний кордон, предмет контрабанди і використовуваному транспортному засобі, особистості та прикмети контрабандистів, місці розвантаження і реалізації контрабандного вантажу, можливих свідків скоєння контрабандних поставок.

2. Наведення довідок.

Даний оперативно-розшуковий захід полягає в зборі інформації про осіб і факти, які мають оперативний інтерес, з метою вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності, що здійснюється шляхом вивчення документів (в тому числі архівних) або (і) направлення запитів до державних, включаючи правоохоронні, органи, так і в будь-які установи і організації незалежно від їх приналежності, мають інформаційні системи, що володіють інформацією, що зберігається в інших формах.

3. Збір зразків для порівняльного дослідження.

Проведення даного оперативно-розшукового заходу полягає в отриманні об'єктів, які є носіями інформації і в цій же якості необхідних для криміналістичних та інших порівняльних досліджень.

Збір зразків може проводитися як гласно, так і негласно, як безпосередньо співробітником правоохоронного органу, так і через осіб, які сприяють органам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Даний

захід може здійснюватися також в процесі здійснення інших оперативно-розшукових заходів, таких як, перевірна закупівля товарів, прослуховування телефонних переговорів (зразки голосу) і обстеження приміщень, будівель, споруд, ділянок місцевості і транспортних засобів. При проведенні збору зразків можуть бути задіяні адміністративні повноваження митних та інших державних органів (ветеринарних, карантинних та ін.), які здійснюють контроль над проведенням експортно-імпортних операцій [66, с. 229].

4. Перевірна закупівля.

Перевірна закупівля - це оперативно-розшуковий захід, яка визначається як сукупність дій зі створення оперативним підрозділом ситуації угоди (уявної), в якій з відома оперативно-розшукового органу і під оперативним контролем за плату купується різні товари або предмети (без мети використання або збуту), з метою вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності.

Перевірочну закупівлю можуть здійснювати як безпосередньо оперативні працівники, так і особи надають сприяння суб'єктам ОРД на гласній чи негласній основі.

Прийнято виділяти два види перевірочної закупівлі - перевірочна закупівля в зашифрованому вигляді (зашифрована форма передбачає удавану операцію купівлі-продажу, після чого продавцеві про це стає відомо від осіб, які проводять оперативно-розшуковий захід) і перевірочна закупівля в негласній формі (негласна форма передбачає збереження в таємниці від продавця факту проведення оперативно-розшукового заходу).

5. Дослідження предметів і документів.

Під дослідженням предметів і документів розуміється захід, що ґрунтується на різних методах отримання інформації, за допомогою яких забезпечується опис, порівняння досліджуваних об'єктів - носіїв інформації в інтересах отримання відомостей про призначення досліджуваних предметів, технології, час і місце їх виготовлення, якісних характеристиках і т.д [15].

При роботі по розкриттю злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності в основному проводяться такі дослідження:

1. товарознавчі (з'ясування реального найменування товарів незаконно переміщуваних через митний кордон, місце і час їх виготовлення, вартість, приналежність до конкретного коду зовнішньоекономічної діяльності тощо);

2. криміналістичні, в тому числі почеркознавчі, якщо є необхідність встановити виконавця того чи іншого рукописного тексту, а також технічне дослідження документів, з метою виявлення в них виправлень, підчисток, травлення, використання підроблених печаток, штампів, відновлення розірваного документа;

3. технологічні - з метою з'ясування фактичних витрат сировини при виготовленні різної продукції, відповідності виробу вимогам законодавства, а також іншої технологічної документації;

4. бухгалтерські або аудиторські - з метою виявлення фактів несплати ПДВ при функціонуванні ланцюжка фірм-посередників і т.д.

Висновки, складені в ході даного заходу, можуть в подальшому долучатися до матеріалів кримінальної справи і використовуватися при проведенні слідчих дій.

6. Спостереження.

Спостереження є одним з найбільш часто використовуваних і універсальних оперативно-розшукових заходів і полягає в отриманні оперативно-розшукової чи іншої юридично значимої інформації шляхом безпосереднього або опосередкованого, за допомогою технічних засобів, візуального і (або) слухового контролю за фізичними особами або іншими об'єктами незалежно від місця його проведення за умови законного перебування спостерігають в зазначеному місці [73, с. 50].

Спостереження може здійснюватися як безпосередньо самими оперативними працівниками так і з залученням спеціалізованих підрозділів.

У більшості випадків спостереження зазвичай здійснюється в негласному режимі, однак не можна виключати ситуації, коли воно

здійснюється в гласному режимі і має на меті попередження вчинення злочину, шляхом надання психологічного впливу на осіб, які планують його зробити або виконання інших тактичних завдань в рамках оперативних комбінацій.

В ході здійснення правоохоронними органами роботи з виявлення, припинення і розкриття злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності, об'єктами спостереження можуть бути як конкретні особи, які здійснюють протиправну діяльність і їх зв'язку, так і різні об'єкти і предмети, в тому числі самі контрабандні вантажі, який використовується для їх перевезення транспорт, пункти перетину митного кордону, місця зберігання контрабандного вантажу, митні термінали, офіси організацій учасників зовнішньоекономічної діяльності. Слід зазначити, що в даний час в складі організованих злочинних груп, що займаються забезпеченням функціонування контрабандних каналів, знаходиться велика кількість осіб, що володіють відомостями про засоби, методи і тактику організації оперативно-розшукової діяльності. З метою недопущення затримання дорогих контрабандних вантажів, приховування місць їх зберігання та недопущення встановлення місцезнаходження офісних приміщень, що використовуються злочинцями, даними особами організовується контроперативна робота, що включає в себе заходи по виявленню фактів проведення розглянутого оперативно-розшукового заходу. До таких заходів можна віднести супровід автомашин, які перевозять контрабандний вантаж і організацію контрспостереження, що включає виявлення фактів спостереження і відриву від нього; використання спеціальних технічних засобів, які в тому числі дозволяють прослуховувати частоти радіостанцій, які використовуються спеціалізованими підрозділами правоохоронними органів, що займаються проведенням даного заходу; а також залучення до співпраці інформаторів з числа співробітників різних правоохоронних органів, які повідомляють відомості про проведені за маршрутом слідування вантажу оперативно-розшукових заходах.

7. Ототожнення особистості.

Даний оперативно-розшуковий захід полягає в оперативній ідентифікації особи за її ознаками. Ототожнення особистості можна визначити як безпосереднє впізнання особи, що цікавить підрозділ, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, за ознаками зовнішності, голосу, інших предметів, а також застосування інформаційного пошуку в оперативних обліках, експертно-криміналістичних картотеках і колекціях.

8. Обстеження приміщень, будівель, споруд, ділянок місцевості і транспортних засобів.

Даний оперативно-розшуковий захід є одним з найбільш часто використовуваних і результативних, і полягає в безпосередньому або опосередкованому (з використанням технічних засобів) візуальному огляді і вивченні (дослідженні) зазначених об'єктів з метою виявлення осіб, фактів і обставин, що мають значення для вирішення завдань ОРД [77, с. 103] . Залежно від ситуації, даний захід може проводитися як в гласному, так і негласному режимі. При цьому в ряді ситуацій при відкритому обстеженні оперативний співробітник може виступати як від імені органу, що здійснює ОРД, так і від імені іншого державного органу.

Що стосується аналізованої теми даний захід може виражатися в обстеженні місць зберігання контрабандного вантажу, транспортних засобів його переміщують, вмісту контейнерів, митних терміналів, складів і офісів організацій учасників зовнішньоекономічної діяльності, місць відстою вантажного автотранспорту, який здійснює міжнародні перевезення. В рамках проведення даного

9. Контроль поштових відправлень, телеграфних та інших повідомлень.

Зазначений оперативно-розшуковий захід полягає в проведеному на підставі судового рішення негласному відборі і вивченні поштових відправлень, телеграфної, телефаксної, телефонограмної кореспонденції з метою отримання інформації, що представляє інтерес для вирішення завдань ОРД, в установі (підприємстві) відправлення і прийому кореспонденції.

10. Прослуховування телефонних переговорів.

В умовах бурхливого розвитку і широкого використання сучасних засобів телефонного зв'язку і особливо мереж мобільного зв'язку, прослуховування телефонних переговорів стає одним з найефективніших і сучасних оперативно-розшукових заходів.

В рамках даного заходу прослуховуванню можуть бути піддані телефонні переговори, що ведуться з домашніх, службових чи інших телефонів, мобільних телефонів, в тому числі які працюють в різних стандартах стільникового або космічного зв'язку. Результати прослуховування телефонних переговорів можуть передаватися органам попереднього слідства для долучення до матеріалів кримінального провадження і використання його в процесі доведення.

11. Зняття інформації з технічних каналів зв'язку.

Вказаний оперативно-розшуковий захід, як і прослуховування телефонних переговорів, в даний час часто використовується співробітниками правоохоронних органів у боротьбі зі злочинами в сфері зовнішньоекономічної діяльності. Висока результативність цього заходу обумовлена широким проникненням в сферу зовнішньоекономічної діяльності сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Застосування подібних технологій дозволяє отримати підприємцям значний вигравш в точності, швидкості, надійності і ефективності документообігу, що, в кінцевому рахунку, впливає на ефективність і прибутковість самих експортно-імпортних операцій.

Що стосується аналізованої теми даний захід може виражатися в отриманні копій документів, які містять дані про плановані поставки контрабандного вантажу, місці перетину кордону і використовуваних транспортних засобах, відомостях про фірми - фактичні замовники даного вантажу, відомостей про рух грошових коштів (копії платіжних доручень). Зазначений захід неодноразово показав свою ефективність в отриманні

доказової бази щодо дій осіб, які займаються незаконним відшкодуванням ПДВ при експортних поставках і незаконною банківською діяльністю.

12. Оперативне впровадження.

Оперативне впровадження є одним з найбільш тактично складних і небезпечних оперативно-розшукових заходів і полягає в конспіративній введенні штатного співробітника оперативного підрозділу або конфідента в кримінально-криміногенну середу або на відповідні об'єкти, для добування відомостей про осіб, факти та обставини, що становлять оперативний інтерес, вплив на осіб і іншому конспіративній участю в рішенні або сприянні вирішення завдань ОРД.

Даний захід може здійснюватися як безпосередньо самими оперативними працівниками, так і з залученням спеціалізованих підрозділів, на гласній чи негласній основі.

134. Оперативний експеримент.

Оперативний експеримент являє собою оперативно-розшуковий захід, що проводиться підрозділами державних органів, уповноважених на здійснення оперативно-розшукової діяльності, при наявності зазначених у Законі про ОРД підстав і умов для вирішення зазначених в цьому Законі завдань, і що являє собою сукупність дій зі створення керованих і контрольованих умов, а також вивчення поведінки об'єкта в цих умовах. Під умовами в даному випадку розуміється сукупність будь-яких обставин, які можуть вплинути на поведінку досліджуваної особи.

Стосовно до даної теми оперативний експеримент може виражатися в захопленні на гарячому контрабандиста при вилученні предметів контрабанди зі схованки, а також документування фактів вимагання хабарів з боку посадовців, які здійснюють контрольні функції в сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Закінчуючи розглядати питання проведення оперативно-розшукових заходів спрямованих на розкриття злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності слід зазначити, що основним завданням їх здійснення є

проведення розробки та документування діяльності організаторів контрабандних каналів і незаконних фінансових схем, з метою подальшого порушення відносно даних осіб кримінальної справи на підставі реалізації отриманих в ході роботи оперативних матеріалів і подальшого залучення їх до кримінальної відповідальності.

2.3. Оперативно-розшуковий супровід розслідування кримінальних справ в сфері зовнішньоекономічної діяльності

У сучасній юридичній науці оперативно-розшуковий супровід процесу розслідування злочинів, в тому числі в сфері зовнішньоекономічної діяльності, визнано одним з основних наслідком оперативних підрозділів і органів попереднього слідства. До питань організації належної взаємодії оперативних та слідчих підрозділів, вдосконалення його форм і методів, використання результатів оперативно-розшукової діяльності в доведенні, останнім часом зверталися багато видних учених і практики. З точки зору теорії оперативно-розшукової діяльності оперативно-розшуковий супровід розслідування злочинів - є самостійною організаційно-тактичною формою ОРД.

Розмежування оперативно-розшукової супроводу розслідування і інших організаційно-тактичних форм ОРД проявляється, перш за все, в їх спрямованості. Оперативно-розшукові заходи, здійснювані в рамках даної форми, мають чітку орієнтацію на інтереси слідства, що в певній мірі звужує їх пізнавальні рамки в порівнянні з оперативною розробкою. Пріоритет віддається отриманню нової інформації, необхідної для процесуального доказування по кримінальному провадженні, захисті осіб - носіїв цієї інформації, учасників кримінального судочинства, контролю за діями осіб, що перешкоджають слідству і припинення їх дій. Тому особливістю оперативно-розшукового супроводу є яскраво виражений забезпечуваний характер по відношенню до досудового розслідування.

До оперативно-розшукової супроводу розслідування кримінальних справ, як до організаційно-тактичної формі ОРД ставляться такі вимоги:

1. Розмежування компетенції між слідчим і оперативним працівником в процесі розслідування кримінального провадження. Дана вимога передбачає неприпустимість суміщення їх функцій, в тому числі самостійного використання слідчим засобів і методів ОРД, а оперативним працівником - кримінально-процесуальних засобів. Особливе значення при розмежуванні компетенції має необхідність самостійності органу, який здійснює оперативне супроводження розслідування, у виборі сил, засобів, шляхів і методів, які можуть бути використані при вирішенні будь-яких питань, поставлених слідчим [79]. При цьому не виключається можливість проведення за окремим дорученням слідчого оперативним співробітником, включеним в слідчо-оперативну групу, таких процесуальних дій як виїмка, допит і обшук.

2. Оперативно-розшуковий супровід розслідування кримінальних проваджень має будуватися на основі спільних планів, які затверджуються слідчим і начальником оперативного підрозділу. При цьому дані плани повинні бути спрямовані на вирішення єдиних завдань, що виникають в ході розслідування, а також передбачати розподіл напрямків роботи. Як показує практика, в умовах великої завантаженості слідчих і оперативних співробітників, наявність подібних планів дозволяє систематизувати роботу по справі і поліпшити виконавську дисципліну.

3. Організація взаємного обміну інформацією, між слідчим, які розслідують кримінальну справу в сфері зовнішньоекономічної діяльності, та оперативним працівником, який здійснює оперативне супроводження, а також обов'язкова спільна участь слідчого і оперативного працівника в реалізації значущої оперативної інформації. Це обумовлено тим, що в ході оперативно-розшукової діяльності може надходити інформація, яка орієнтує слідчого на необхідність проведення тих чи інших слідчих дій. З іншого боку, нерідкі випадки, коли факти, встановлені в процесі проведення слідчих

дій, викликають необхідність проведення оперативно-розшукових заходів. Крім цього, дана вимога про організацію взаємного обміну інформацією, дозволяє не допустити проведення оперативним підрозділом ОРЗ, які можуть створити перешкоди в проведенні розслідування, а слідчим - дій, які можуть розшифрувати джерела і способи отримання оперативної інформації.

Практика показує, що необхідність оперативного супроводу розслідування кримінальних справ у сфері зовнішньоекономічної діяльності виникає з моменту порушення кримінального провадження і залишається до його направлення до суду. В окремих випадках, коли встановлюються інші факти протиправних дій обвинувачених і їх зв'язків, або виходить інформація про наміри протидіяти здійсненню правосуддя або здійснювати тиск на свідків, з метою зміни їх показань, оперативно-розшуковий супровід має тривати і до винесення вироку. Це обумовлено тим, що більшість злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності здійснюється організованими злочинними групами та пов'язаний з функціонуванням високоприбуткових контрабандних каналів і схем по незаконному відшкодуванню ПДВ при експорті. Організаторами даних схем для юридичного забезпечення протиправної діяльності залучаються висококласні юристи та адвокати, які спеціалізуються на кримінальних справах, а також колишні співробітники оперативних підрозділів, що володіють інформацією про сили здійснення ОРД.

До найбільш часто зустрічається слідчим ситуацій на початковому етапі розслідування кримінальних справ в сфері зовнішньоекономічної діяльності можна віднести:

1. Порушення кримінального провадження в ході реалізації оперативних матеріалів або в результаті проведення спеціальної (тактичної) операції.
2. Порушення кримінального провадження на підставі матеріалу перевірки, в рамках якого співробітниками оперативного підрозділу при

відпрацюванні первинної оперативної інформації, здійснено, наприклад, припинення контрабандної поставки.

3. Порушення кримінального провадження на підставі заяви фізичних або юридичних осіб.

Отримана в ході проведення ОРЗ або роботи з конфідентів оперативна інформація і результати ОРД в рамках оперативного супроводу розслідування кримінальної справи можуть використовуватися наступним чином:

1. Для використання слідчим в процесі доведення і визнання результатів ОРД речовими доказами у справі;

2. Для планування, підготовки і здійснення слідчих дій;

3. Здійснення нейтралізації протидії розслідуванню кримінальної справи;

4. Для проведення інших ОРЗ в рамках оперативного супроводження кримінальної справи.

Основним напрямком оперативного супроводу розслідування кримінальних справ у сфері зовнішньоекономічної діяльності є отримання в ході проведення ОРЗ результатів ОРД, які можуть використовуватися слідчим в процесі доведення і стати речовими доказами у справі. В основному в якості доказів виступають наступні результати оперативно-розшукової діяльності:

1. Як вже зазначалося вище, записи телефонних переговорів підозрюваних або обвинувачених, отримані в ході проведення оперативно-розшукових заходів

2. Інформація, отримана в ході проведення таких оперативно-розшукових заходів як «спостереження», «перевірочна закупівля», «контрольована поставка», «оперативний експеримент» легалізується шляхом долучення до матеріалів кримінального провадження на підставі постанови начальника органу, що здійснює ОРД, актів або зведень.

В ході оперативного супроводу розслідування кримінальних справ у сфері зовнішньоекономічної діяльності результати ОРД найчастіше використовуються при плануванні, підготовці та здійсненні наступних слідчих дій: огляд, обшук, виїмка, допит, огляд, слідчий експеримент, пред'явлення для впізнання, призначення експертизи. Використання результатів ОРД при проведенні вищевказаних слідчих дій обумовлено тим, що для їх здійснення КПК України не вимагає сукупності доказів, що містяться в кримінальній справі, а основою прийняття слідчим рішення про їх провадження є наявні фактичні дані по справі. Таким чином, матеріали ОРД можуть бути одними з фактичних даних, що визначають прийняття рішення про проведення конкретної слідчої дії.

Варто відзначити, що при здійсненні протидії розслідуванню кримінальної справи, злочинці, крім виключення можливості залучення їх до кримінальної відповідальності, прагнуть забезпечити подальшу діяльність протиправної схеми, а також запобігти вилученню матеріальних цінностей переміщених контрабандним шляхом через кордон або незаконно отриманих грошових коштів. Протидія розслідуванню в основному виражається в наступних діях:

1. Вплив на базу показань свідків з метою дачі завідомо неправдивих показань;
2. Пошук джерел інформації в середовищі співробітників правоохоронних органів з метою отримання відомостей про заплановані слідчі дії і наявну доказову базу;
3. Пошук можливостей чинити тиск на слідчого з метою припинення або призупинення розслідування кримінальної справи;
4. Вплив на експертів з метою примусу надання ними завідомо неправдивих експертних висновків, що стосуються ідентифікації та вартості вилучених вантажів і приналежності їх до конкретних кодів зовнішньоекономічної діяльності;

5. Приховування або знищення предметів, документів і матеріальних цінностей, які можуть бути визнані речовими доказами. При цьому на практиці мають місце випадки викрадення вилученого дорогого контрабандного вантажу зі складів, де здійснюється зберігання товарів, визнаних речовими доказами.

Таким чином, оперативна робота по проведенню нейтралізації кримінального протидії розслідуванню кримінальних справ даної категорії повинна проводитися за наступними напрямками: прослуховування телефонних переговорів, зняття інформації з технічних каналів зв'язку і оперативне впровадження.

В основному при нейтралізації протидії розслідуванню кримінальної справи використовуються такі оперативно-розшукові заходи як опитування, наведення довідок, спостереження, прослуховування телефонних переговорів, зняття інформації з технічних каналів зв'язку і оперативне впровадження. Особливо важливим у протидії є використання можливостей осіб, які здійснюють негласне співробітництво з правоохоронними органами, а також залучення до роботи конфідентів з оточення злочинців.

Таким чином, резюмуючи вищевикладене, можна відзначити, що основними цілями оперативно-розшукових заходів, що проводяться в рамках оперативного супроводу розслідування кримінальних справ, в тому числі і в сфері зовнішньоекономічної діяльності, є виявлення джерел доказів, підвищення ефективності слідчих дій і недопущення протидії розслідуванню, а тактика їх здійснення в основному залежить від сформованої слідчої ситуації на момент порушення кримінального провадження.

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Відповідно до норм закону «Про оперативно-розшукову діяльність» попередження злочинів, в тому числі в сфері зовнішньоекономічної діяльності, є однією з основних завдань ОРД.

Оперативно-розшукове попередження злочинів ґрунтується на інформації про осіб, від яких можна реально очікувати вчинення злочинів, і криміногенних ситуаціях, що можуть призвести такою небезпекою.

При здійсненні заходів даної діяльності суб'єктами ОРД застосовується особлива тактика отримання і використання оперативно-розшукової інформації. Слід зазначити, що використання правоохоронними органами сил, засобів і методів ОРД при попередженні злочинів здійснюється в тих випадках, коли застосування інших методів неможливо і не дає належного результату.

Обґрунтованість використання в попередженні злочинів та правопорушень у сфері зовнішньоекономічної діяльності методів ОРД обумовлена високою латентністю подібного виду протиправних діянь, їх широким розповсюдженням, а також значних матеріальних і іншим збитком, що наноситься економічній безпеці України [80, с. 112].

Оперативно-розшукове попередження злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності являє собою проведення суб'єктами ОРД передбачених законодавством України оперативно-розшукових заходів і здійснення інших спеціальних заходів попереджувального впливу, здійснюваного з метою:

1. Виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів та адміністративних правопорушень у сфері зовнішньоекономічної діяльності, а також вжиття заходів щодо їх усунення та нейтралізації;

2. Виявлення осіб, схильних до вчинення злочинів та адміністративних правопорушень, і надання на них профілактичного впливу для недопущення з їх боку протиправних дій;

3. Виявлення і роз'єднання організованих злочинних груп, що діють у сфері зовнішньоекономічної діяльності;

4. Запобігання та недопущення вчинення злочинів та адміністративних правопорушень;

5. Створення обставин, що перешкоджають здійсненню злочинів і правопорушень в сфері зовнішньоекономічної діяльності [74, с. 290].

Виходячи із сутності і змісту ОРД попереджувальна діяльність, здійснювана різними суб'єктами ОРД щодо злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності, має такі особливості, зумовлені:

1. Проведенням в попереджувальних цілях різних оперативно-розшукових заходів;

2. Використанням в попереджувальних цілях різних форм сприяння громадян, в першу чергу конфіденційного сприяння;

3. Використанням в ході попереджувальної роботи різних видів обліків;

4. Кругом суб'єктів, що залучаються до попереджувальної роботи.

Об'єктами впливу з боку правоохоронних органів при здійсненні ними діяльності з оперативно-розшукової попередження злочинів і правопорушень є:

1. Самі злочини або правопорушення, вчинені в сфері зовнішньоекономічної діяльності;

2. Фізичні та юридичні особи, якщо їх поведінка свідчить про підготовку ними скоєння економічного злочину або правопорушення у сфері зовнішньоекономічної діяльності, або замаху на їх вчинення, або висловлювання наміри вчинити протиправні діяння;

3. Організовані злочинні групи або спільноти, що займаються організацією надприбуткових схем і контрабандних каналів, пов'язаних з переміщенням товарів і послуг через митний кордон;

4. Посадові особи контролюючих і правоохоронних органів, якщо їх поведінка свідчить про підготовку ними скоєння посадових злочинів, пов'язаних з реалізацією повноважень з контролю над здійсненням зовнішньоекономічної діяльності;

5. Недоліки в ході митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, діяльності фіскальних органів і інших контролюючих організацій, якщо вони є причинами і умовами вчинення злочинів і правопорушень в сфері зовнішньоекономічної діяльності;

6. Недоліки в роботі правоохоронних органів, що займаються боротьбою зі злочинами в сфері зовнішньоекономічної діяльності, якщо вони є причинами і умовами вчинення злочинів і правопорушень в сфері зовнішньоекономічної діяльності;

Організація попередження злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності включає в себе:

- аналіз інформації про стан і структуру розглянутого виду злочинності з метою прогнозування її динаміки;

- визначення причин і умов, що сприяють вчиненню цих злочинів;

- встановлення конкретних ознак, що свідчать про можливу реалізацію злочинних задумів;

- визначення найбільш доцільних напрямків і змісту оперативно-розшукових та інших заходів щодо попередження злочинів;

- оперативно-пошукова робота по виявленню умов, що сприяють вчиненню злочинів, та осіб, що можуть їх зробити, а також осіб, що замишляють і підготовляють злочину;

- організацію взаємодії з різними зацікавленими суб'єктами;

- підготовку інформаційних повідомлень для органів влади і управління з рекомендаціями щодо нейтралізації виявлених злочинів [72, с. 118].

Слід зазначити, що конкретна організація і тактика оперативно-розшукових попередження злочинів і правопорушень в сфері

зовнішньоекономічної діяльності визначається видом протиправного діяння, місцем і часом його здійснення, предметом злочину або правопорушення; джерелом і часом надходження до правоохоронних органів інформації про плановане, яку готували або скоює злочин, а також стадії початку проведення попереджувальної роботи; особливостями особистості осіб, які планують або вчиняють злочини в сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Відповідно до цілями попередження розглянутих злочинів виділяються наступні групи оперативно-розшукових заходів та інших спеціальних заходів попереджувального впливу, здійснюваних в рамках ОРД:

- заходи загально-профілактичного характеру, які полягають у виявленні, а також усунення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів (загальна профілактика);

- заходи індивідуально-профілактичного характеру спрямовані на виявлення осіб, від яких можна очікувати вчинення протиправних дій, і надання на них або на їх навколишнє середовище впливу з метою недопущення вчинення злочину або правопорушення та зміни поведінки особистості від антигромадської до законопослушному⁶⁹ (індивідуальна профілактика);

- заходи щодо попередження задумують і підготовлених злочинів, а також їх припинення на стадії замаху (невідкладна оперативно-розшукова профілактика).

Таким чином, оперативно-розшукова попередження злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності являє собою комплекс оперативно-розшукових та інших заходів, спрямованих на недопущення скоєння злочинів при здійсненні зовнішньоекономічних операцій, за допомогою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів даної категорії, виявлення осіб, від яких можна очікувати їх здійснення і надання на них профілактичного впливу.

Загальна оперативно-розшукова профілактика.

Виявлення загальних причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів та правопорушень у сфері зовнішньоекономічної діяльності є первинною стадією загально-профілактичної роботи. Необхідною умовою виявлення загальних причин і умов є організація збору та подальшого аналізу інформації про оперативну обстановку на території, що обслуговується; недоліки в роботі контролюючих і правоохоронних органів; недосконалість правової бази регулюючої зовнішньоекономічної діяльності. В рамках даної пошукової роботи збираються такі відомості:

1. Про розташовані на території обслуговування об'єкти зовнішньоекономічної діяльності (пункти пропуску через митний кордон; митні пости і термінали (СТЗ); міжнародні траси і транспортні коридори; морські і річкові порти; міжнародні аеропорти; тощо);

2. Про види і способи здійснення злочинів в сфері зовнішньоекономічної діяльності на території обслуговування, місцях скоєння злочинів, предметах незаконно переміщуваних через митний кордон і т.д .;

3. Про діючі надприбуткові схеми, особливо протиправні, пов'язаних з переміщенням товарів і послуг через митний кордон. При цьому особливу увагу слід звертати на прогалини в чинному законодавстві, що дозволяють організувати діяльність даних схем;

4. Про факти неефективної роботи органів здійснюють контролюючі функції у зовнішньоекономічній діяльності, із зазначенням недоліків в їх роботі, які стають причинами та умовами вчинення злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності;

5. Про організовані злочинні формування, що діють у сфері зовнішньоекономічної діяльності на території, що обслуговується;

6. Про результати роботи правоохоронних органів у боротьбі зі злочинами в сфері зовнішньоекономічної діяльності;

7. Статистичні дані про обсяги, і вартості переміщуваних через митний кордон вантажів, з розбивкою на конкретні прикордонні митні пости, а також

із зазначенням найбільш часто використовуваних учасниками зовнішньоекономічної діяльності

8. Статистичні дані про кількість і види скоєних на території обслуговування злочинів і правопорушень в сфері зовнішньоекономічної діяльності, з зіставленням їх з даними за попередні періоди.

При підготовці аналітичних матеріалів оперативні підрозділи використовують різні джерела інформації про стан оперативної обстановки на території, що обслуговується, а також причини і умови вчинення злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Подібні джерела можуть носити офіційний і таємний характер. Як показує практика, дані відомості виходять в ході повсякденної діяльності оперативних підрозділів спрямованої на виявлення злочинів скоєних суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, сутність якої розглядалася вище [72, с. 120]. Слід зазначити, що в ході збору інформації про причини і умови вчинення злочинів найчастіше проводяться такі оперативно-розшукові заходи, як наведення довідок, опитування і спостереження. Не виключена можливість отримання інформації про причини і умови вчинення злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності при проведенні в рамках різних розробок таких ОРЗ, як прослуховування телефонних переговорів, зняття інформації з технічних каналів зв'язку і оперативне впровадження. Великий обсяг відомостей про оперативну обстановку, загальні причини та умови вчинення розглянутих деліктів, може бути отриманий в ході сприяння громадян з оперативними підрозділами, в тому числі і на негласної основі. Важливе значення для виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності, має аналіз матеріалів кримінальних справ даної категорії, а також справ про адміністративні правопорушення в сфері митної справи. При цьому в ході розслідування кримінальної справи відповідно підлягають виявленню обставини, що сприяють вчиненню злочину.

В результаті проведення аналізу отриманої інформації оперативними підрозділами виявляються основні причини та умови скоєння злочинів у

сфері зовнішньоекономічної діяльності. При цьому, в основному дані причини умови пов'язані з недосконалістю законодавства та недоліками в організації роботи контролюючих зовнішньоекономічної діяльності державних і правоохоронних органів.

Після виявлення причин і умов вчинення злочинів та правопорушень у сфері зовнішньоекономічної діяльності оперативними підрозділами виробляються шляхи їх усунення і нейтралізації. Подібні заходи можуть здійснюватися як безпосередньо в рамках компетенції оперативних підрозділів, так і за їх участю відповідними державними органами і громадськими організаціями, в обов'язки яких входить усунення причин і умов вчинення злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

У разі неможливості в рамках своєї компетенції усувати або нейтралізувати причини і умови, що розглядаються економічних злочинів, оперативні підрозділи можуть готувати і направляти до відповідних органів влади і управління, а також прокуратуру повідомлення з викладенням наявних відомостей і зі своїми пропозиціями щодо даних питань. До підготовки даних повідомлень можуть залучатися співробітники слідчих підрозділів, що займаються розслідуванням кримінальних справ даної категорії, фахівці інших державних і громадських організацій.

Важливим аспектом загальної оперативно-розшукової профілактики злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності є використання оперативними підрозділами всього комплексу оперативно-розшукових заходів з метою організації контролю над ходом реалізації пропозицій щодо усунення та нейтралізації причин і умов вчинення злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Дана діяльність повинна здійснюватися у взаємодії з іншими державними контролюючими органами та зацікавленими громадськими організаціями. Це обумовлено тим, що організації не є суб'єктами ОРД не можуть в повній мірі здійснювати контроль над результатом використання в своїй діяльності запропонованих профілактичних заходів. Важливим аспектом в даній роботі є направлення в

оперативні підрозділи інформації про здійснювані подібними організаціями профілактичні заходи, складання спільних планів і проведення нарад, на яких обговорюються результати роботи і виявлені недоліки.

Велике значення в загально-профілактичній роботі оперативних підрозділів спрямованої на попередження злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності є взаємодія із засобами масової інформації. Створення серед населення впевненості у невідворотності виявлення та припинення даних злочинів, а також притягнення до відповідальності їх організаторів, значно ускладнить злочинцям можливість реалізації кримінальних проявів. Повідомлення про ліквідацію співробітниками правоохоронних органів контрабандних каналів можуть змусити злочинців працюють за аналогічною схемою в страху перед покаранням або перспективою вилучення дорогого вантажу припинити свою протиправну діяльність

Слід зазначити, що особи, які регулярно протиправні дії в сфері зовнішньоекономічної діяльності уважно стежать за інформаційними повідомленнями з даної тематики. Тому в ході інформаційного висвітлення діяльності оперативних підрозділів неприпустима розшифровка, часом навіть мимовільна, сил, засобів оперативно-значущої інформації.

Ефективним прийомом протидії і профілактики злочинів в сфері зовнішньоекономічної діяльності може бути організована оперативними підрозділами через ЗМІ дезінформація злочинців. Так, повідомлення в ЗМІ про проведення правоохоронними органами великих профілактичних операцій та залучення до їх проведення значних сил і засобів може спонукати організаторів до призупинення діяльності контрабандних каналів. Однак, слід зазначити, що володіючи значними фінансовими можливостями представники організованих злочинних груп, що займаються злочинами в сфері зовнішньоекономічної діяльності, можуть організувати компанію в ЗМІ по дискредитації співробітників оперативних підрозділів, що негативно відіб'ється на ставленні учасників зовнішньоекономічної діяльності до

представників правоохоронних органів, зменшить кількість що надходить від них оперативної інформації і в цілому негативно відіб'ється на діяльності оперативних підрозділів. З огляду ж на важливість і складність даних питань, слід вказати на необхідність проведення окремого дослідження, присвяченого ролі ЗМІ в оперативно-розшуковій діяльності та участі журналістів у проведенні оперативно-розшукових заходів.

Індивідуальна оперативно-розшукова профілактика.

Даний напрямок профілактичної роботи полягає у використанні оперативними підрозділами оперативно-розшукових заходів з метою виявлення осіб, від яких можна очікувати вчинення протиправних дій і надання на них або на їх навколишнє середовище впливу з метою недопущення вчинення злочину або правопорушення та зміни поведінки особистості. Також до даного напрямку роботи можна віднести виявлення оперативно-розшуковим шляхом організованих злочинних груп або спільнот, які займаються організацією надприбуткових схем і контрабандних каналів, пов'язаних з переміщенням товарів і послуг через митний кордон, з метою їх подальшого роз'єднання.

Підставою для проведення індивідуальної профілактики є наявність достовірних даних, що свідчать про можливість або намір особи вчинити злочин або правопорушення. Рішення на здійснення індивідуальної профілактики повинно ґрунтуватися на ретельному правовому аналізі діянь особи з урахуванням особливостей його особистості та інших обставин.

До об'єктів, які потребують індивідуального профілактичного впливу відносяться:

1. особи, які проходять у справах про адміністративні правопорушення митного і податкового законодавства;
2. особи, щодо яких кримінальні провадження припинені, у зв'язку з дійовим каяттям, недоведеністю участі в злочині, амністією, відсутністю в діянні складу злочину і т.д .;
3. особи, щодо яких виконання вироку відстрочено;

4. особи, які відбули покарання за злочини пов'язані із зовнішньоекономічною діяльністю;

5. члени організованих злочинних груп або спільнот, які займаються організацією надприбуткових схем, пов'язаних з переміщенням товарів і послуг через митний кордон;

6. співробітники економічного блоку митних органів, в посадові обов'язки яких входить огляд експортно-імпортних вантажів, а також внесення відомостей про перетинають кордон товари, в різні електронні бази обліку митних органів;

7. працівники певних державних структур, що займаються контролем за експортом-імпортом, оглядом вантажів, а також видають дозволи або приймають заявки на ввезення або вивезення піднаглядним даними організаціям товарів;

8. працівники Міністерства інфраструктури, що здійснюють ваговий контроль на трасах і облік автотранспорту на кордоні;

9. співробітники Фіскальної служби, які проводять перевірку діяльності підприємств учасників зовнішньоекономічної діяльності, в тому числі які подають заявки на відшкодування ПДВ при експорті;

10. працівники митних терміналів, складів тимчасового зберігання та магазинів безмитної торгівлі;

11. декларанти та митні брокери;

12. працівники транспортних фірм, які є митними перевізниками;

13. працівники банківських структур, що займаються забезпеченням експортно-імпортних операцій;

14. працівники організацій займаються наданням послуг експедирування та митного оформлення вантажів;

15. працівники оптових фірм і складів, що займаються закупівлями і реалізацією імпортних товарів;

16. працівники комерційних фірм, що займаються сертифікацією імпортних товарів, а також подачею заявок на імпорт або експорт вантажів, на які треба спеціальний дозвіл;

17. особи, які постійно проживають у прикордонній зоні та прикордонних територіях.

Виходячи з розглянутого вище змісту сфери зовнішньоекономічної діяльності, вважаємо за доцільне, крім фізичних осіб і організованих злочинних груп, віднести до об'єктів індивідуальної оперативно-розшукової профілактики і самі юридичні особи, які є безпосередніми учасниками зовнішньоекономічної діяльності або які надають сприяння або послуги під час здійснення зовнішньоекономічних операцій.

Пошук і виявлення зазначених категорій фізичних та юридичних осіб здійснюється в ході повсякденної діяльності оперативних підрозділів спрямованої на виявлення злочинів скоєних суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, сутність якої розглядалася вище.

При проведенні індивідуальної профілактичної роботи оперативними підрозділами проводяться такі оперативно-розшукові заходи, як наведення довідок, опитування і спостереження. При цьому слід зазначити, що проведення в рамках профілактики такого оперативно-розшукового заходу як спостереження, як уже зазначалося, можливо в гласному режимі, і може виражатися у встановленні відеокамер спостереження в зонах митного контролю та пунктах пропуску через кордон. Максимально ефективні результати може принести індивідуальна профілактика, організована за допомогою конфідентів.

Заходи індивідуального профілактичного впливу обираються виходячи з аналізу інформації, що стосується характеристик самої особи і навколишнього її середовища. В основному на практиці використовується методи переконання і примусу.

Метод переконання заснований на наданні впливу на емоційну та інтелектуальну сферу людини, з метою активізації його позитивних якостей.

В основному засновані на переконанні профілактичні заходи проводяться в ході ознайомлювальних, попереджувальних бесід.

У разі якщо метод переконання не дав результатів або його проведення утруднене, а дії, що здійснюються над особою, дають підстави для застосування до нього заходів дисциплінарного, адміністративного і правового характеру. Сутність даного методу полягає у виключенні можливості здійснення особою певних дій, причому з незалежних від нього причин.

Практика боротьби зі злочинами в сфері зовнішньоекономічної діяльності показує, що в умовах можливості швидкого грошового збагачення при здійсненні злочинної діяльності в даній сфері найбільш ефективним методом індивідуально-профілактичного впливу є метод примусу.

При проведенні індивідуальної профілактичної роботи спрямованої на роз'єднання організованих злочинних груп у сфері зовнішньоекономічної діяльності, профілактичний вплив має проводитися щодо осіб, які є другорядними учасниками цих груп. До даної категорії можуть відноситися особи, протиправна діяльність яких носить епізодичний допоміжний характер, чия участь у злочинній діяльності не представляє великої суспільної небезпеки.

Відносно юридичних осіб метод примусу може виражатися у виключенні організації з реєстру митних перевізників або брокерів, відкликання ліцензії на установа складу тимчасового зберігання або магазину безмитної торгівлі.

Обов'язковою умовою індивідуальної оперативно-розшукової профілактики є використання сил, засобів і методів ОРД при контролі над результатами подібного впливу. Даний контроль може тривати досить тривалий час і організовуватися в обов'язковому плановому порядку. Особливо ефективним є подібний контроль за допомогою конфідентів, так як подібний метод не вимагає залучення інших сил і засобів ОРД, а також складних підготовчих заходів.

Заходи індивідуальної профілактики повинні документально оформлятися довідками, в яких вказується підстави і хід їх проведення, результати подібного впливу.

Слід зазначити, що в даний час, в оперативних підрозділах органів внутрішніх справ, що займаються злочинами в сфері зовнішньоекономічної діяльності, питань індивідуальної профілактики не надається потрібної уваги. Це обумовлено тим, що показником їх роботи є кількість виявлених злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності та кримінальних проваджень доведених до суду, а індивідуальна профілактика не піддається подібному обліку. Дана ситуація переконливо свідчить про необхідність зміни критеріїв оцінки результатів роботи правоохоронних органів, що займаються економічними і податковими злочинами.

Невідкладна оперативно-розшукова профілактика.

Даний напрямок профілактичної роботи є пріоритетним в повсякденній діяльності оперативних підрозділів і являє собою використання оперативно-розшукових та інших спеціальних заходів з метою запобігання підготовлених злочинів в сфері зовнішньоекономічної діяльності, а також їх припинення на стадії замаху.

Виходячи з поняття і змісту невідкладної оперативно-розшукової профілактики можна виділити два напрямки даної діяльності оперативних підрозділів:

1. Запобігання підготовлених злочинів і правопорушень в сфері зовнішньоекономічної діяльності;
2. Припинення замаху на злочини в сфері зовнішньоекономічної діяльності [67].

Запобігання злочинам та правопорушенням у сфері зовнішньоекономічної діяльності являє собою комплекс оперативно-розшукових та інших спеціальних заходів, спрямованих на недопущення підготовлених протиправних діянь. Метою запобігання злочинів та правопорушень є схилення осіб до добровільної відмови від підшукування,

виготовлення або пристосування засобів вчинення злочинів, підшукування співучасників, змови на вчинення протиправних дій або іншого умисного створення умов для їх здійснення, а також до добровільного припинення дій (бездіяльності), безпосередньо спрямованих на вчинення злочину або правопорушення.

Робота щодо запобігання злочинів і правопорушень в сфері зовнішньоекономічної діяльності, як правило, складається з наступних етапів:

1. Отримання оперативної інформації про підготовлюваний злочин або правопорушення;
2. Виявлення осіб, які умисно створюють умови для вчинення злочину або правопорушення;
3. Усунення обставин, якими має намір скористатися особа, при скоєнні злочину або правопорушення;
4. Штучне створення обстановки, що виключає або суттєво ускладнює можливість вчинення злочинів або правопорушень;
5. Залучення особи до кримінальної, адміністративної, дисциплінарної відповідальності за вчинення підготовчих дій.

Оперативно-розшукова припинення злочинів полягає в заснованому на оперативних даних безпосередньому втручанні в злочинні дії з моменту приготування до замаху на злочин з метою перешкодити його закінченню і настанню суспільно небезпечних наслідків. Припинення замахів на злочини в сфері зовнішньоекономічної діяльності являє собою комплекс оперативно-розшукових та інших спеціальних заходів, спрямованих на призупинення умисних дій (бездіяльності) особи, безпосередньо спрямованих на вчинення злочину.

Припинення замахів на злочин включає в себе:

1. Своєчасне виявлення оперативним шляхом ознак замаху на злочин;

2. Прийняття адекватних оперативно-розшукових та інших спеціальних заходів щодо недопущення доведення злочину до кінця і нанесення розпочатими діями матеріального збитку;

3. Залучення винних осіб до кримінальної відповідальності за замах на злочин.

Як показує практика боротьби зі злочинами в сфері зовнішньоекономічної діяльності головним завданням оперативних підрозділів, крім притягнення злочинців до відповідальності, є робота по недопущенню нанесення і відшкодування матеріального збитку, що наноситься даним видом злочинів. Саме в ході запобігання і припинення злочинів найбільш ймовірно затримання на гарячому злочинців, вилучення контрабандного вантажу і недопущення його вивезення з країни або випуску його у вільний обіг.

Таким чином, розглянувши питання про оперативно-розшукове попередження злочинів в сфері зовнішньоекономічної діяльності, слід зазначити, що основними напрямками даної роботи є: виявлення недоліків, в тому числі заснованих і на існуванні протиріччя і прогалин законодавства, в роботі контролюючих сферу зовнішньоекономічної діяльності державних органів, які є умовою організації контрабандних каналів і незаконних фінансових схем; мінімізація нанесеної ними шкоди, шляхом припинення їх функціонування.

ВИСНОВОК

Проведене дослідження відповідно до його мети і завданнями дозволило розкрити ряд теоретико-прикладних питань, вирішення яких сприятиме вдосконаленню діяльності правоохоронних органів, спрямованої на попередження, припинення, розкриття і оперативний супровід розслідування злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

1. Як об'єкт оперативного обслуговування сфера зовнішньоекономічної діяльності є складовою частиною регульованою і контрольованою державними органами різних рівнів загальноєкономічної діяльності, що включає зовнішньоторговельну, інвестиційну та іншу діяльність юридичних і фізичних осіб, а також діяльність, пов'язану з наданням сприяння і послуг при здійсненні зовнішньоекономічних операцій.

2. Найбільш небезпечним видом злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності є організація контрабандних каналів, схема здійснення яких залежить від ряду об'єктивних і суб'єктивних причин включають в себе місце переміщення через митний кордон, найменування та походження вантажу, особливостей його митного оформлення, типу транспортного перевезення, наявності корумпованих зв'язків або недоліків в роботі контролюючих органів.

3. Шахрайські дії, пов'язані з незаконним відшкодуванням ПДВ експортерам є найбільш складним і трудомістким з точки зору виявлення, розкриття і документування, так як відбуваються в основному організованими групами професіоналів у сфері зовнішньоекономічної та банківської діяльності.

4. У зв'язку з вчиненням розглянутих кримінально-караних діянь в основному в рамках і під виглядом законних зовнішньоекономічних операцій, ключовим напрямом діяльності правоохоронних органів є отримання як гласним, так і негласним шляхом інформації, що містить ознаки підготовки або вчинення даних злочинів.

5. Основним завданням проведення оперативно-розшукових заходів по розкриттю злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності є проведення розробки та документування діяльності по організації контрабандних каналів і незаконних фінансових схем, з метою подальшого порушення відносно них кримінального провадження на підставі реалізації отриманих в ході роботи оперативних матеріалів і подальшого притягнення до кримінальної відповідальності.

6. Основними цілями оперативно-розшукових заходів, що проводяться в рамках оперативного супроводу розслідування кримінальних справ, в тому числі і в сфері зовнішньоекономічної діяльності, є виявлення джерел доказів, підвищення ефективності слідчих дій і недопущення протидії розслідуванню, а тактика їх здійснення в основному залежить від слідчої ситуації на момент порушення кримінального провадження.

7. Пріоритетним напрямком профілактичної діяльності працівників правоохоронних органів у сфері зовнішньоекономічної діяльності є виявлення оперативним шляхом недоліків, в тому числі заснованих на існуючих протиріччях і прогалинах законодавства, в роботі контролюючих сферу зовнішньоекономічної діяльності державних органів, які є умовою організації контрабандних каналів і незаконних фінансових схем, а також мінімізація нанесеного ними збитку, шляхом припинення їх функціонування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П. П. Михайленка) : тези доп. V міжвуз. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 21 листоп. 2014 р.) / ред. кол. : В. В. Черней, М.В. Костицький С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2014. – 184 с.
2. Бажанов М.І., Баулін Ю.В., Борисова В.І. Кримінальне право України: Особлива частина.- К.; Юринком Інтер, 2005. - 544с.
3. Базярук І. Міжнародне співробітництво як один із невід'ємних напрямків боротьби із контрабандою / І. Базярук // Митна справа. – 2010. – № 2. – С. 79–83.
4. Баймуратов М. А. Международное пиратство: актуальные вопросы становления глобальной системы противодействия : монография / М. А. Баймуратов, А. В. Потапчук.– М. : Транслит, 2011. – 236 с.
5. Борисов В. І., Пшонка В. П., Тацій В. Я. – Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. – Х: Право – 2013. – с.608.
6. Бурданова В. С. Криминалистическая характеристика преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотиков : лекция / В. С. Бурданова, К. С. Кузьминых, В. Ю. Владимиров. – СПб., 1998. – 47 с.
7. Винокуров С. И. Криминалистическая характеристика преступления, ее содержание и роль в построении методики расследования конкретного вида преступлений / С. И. Винокуров // Методика расследования преступлений. – М., 1976. – 544 с.
8. Возгрин И. А. Понятие криминалистической характеристики преступлений // Криминалистика : учебник / под ред. Т. А. Седовой, А. А. Эксархопуло. – СПб., 2001. – С. 73.
9. Войціховський А. В. Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю як пріоритетний напрямок зовнішньої політики України / А. В. Войціховський // Право і безпека. – 2010. – № 3. – С. 10–15.
10. Волошин В. І. Боротьба з контрабандою на прикордонних територіях

- як інструмент зміцнення економічної безпеки держави / В. І. Волошин // Соц.-ек.проблеми сучас. періоду України. – 2014. – № 4(108). – С. 56–63.
11. Генеральна угода з тарифів і торгівлі: Структура і діяльність. — К.: Міжвідомча комісія з питань приєднання України до Генеральної угоди з тарифів та торгівлі, 1994. — 27 с.
12. Гончар Т.О., Стрельцов Є.Л., Чуваков О.А. Кримінальне право України: посібник. – Х.:«Одіссей», 2013. – 264с.
13. Гула Л. Ф. Методология научных исследований проблем оперативно-розыюкной деятельности в противодействие преступлениям, которые совершаются организованными преступными группами / Л. Ф. Гула // Научно-практический журнал: закон и жизнь. – Республика Молдова, 2014 – № 8/3 (272). – С. 41–45.
14. Гулаткан Т. В. Особливості визначення предмета контрабанди / Т. В. Гулаткан // «De Lege Ferenda»! – Вип. 2. – 149 с. – С. 16–20.
15. Данилевська Ю. О. Кримінальна відповідальність за контрабанду крізь призму законодавчих змін / Ю. О. Данилевська // Часопис Академії адвокатури України. – 2012. – № 14. – С. 1–5.
16. Допілка В. О. Поняття та значення суб'єктивних ознак контрабанди / В. О. Допілка // Актуальні проблеми держави і права. – 2009. – № 47. – С. 111–115.
17. Драпкин Л.Я. Основы теории следственных ситуаций.- Свердловск.:Изд-во Уральск.ун-та.,1987.- 163 с.
18. Дударов О. О., Письменський Є. О. – Кримінальне право України. – 2-ге видання. - Київ. – ВД «Дакор» 2013. – с.786.
19. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: особливості кримінальної відповідальності / О. О. Дудоров // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2014. – № 1(2). – С. 169–175.
20. Дудоров О.О. Вибрані праці з кримінального права / О.О. Дудоров. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. – 952 с.
21. Дячкін О.П. Суспільна небезпечність контрабанди і правова

- відповідальність за її вчинення // Форум права. – 2012. - № 1.- С. 281-288.
22. Експрес-аналіз про стан злочинності, пов'язаної з контрабандою наркотиків в Україні, за 2015 рік. – К. : СБУ, 2015. – 46 с.
23. Єдиний державний реєстр судових рішень // www.reyestr.court.gov.ua/
24. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2013–2015 року [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stst2013>
25. Жук И.О. Особенности начального момента расследования контрабанды // Проблемы юридической науки и практики в исследованиях адъюнктов и соискателей: Сборник научных трудов / Под ред. В.В. Бугая. Н.Новгород: НЮИ МВД РФ, 1999.-С.64-67.
26. Журавель В. А. О структуре частной криминалистической методики // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1995. – Вып. 47. – С. 63–70.
27. ЗАКОН УКРАЇНИ «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 року // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 29, ст. 377
28. Закон України „Про оперативно-розшукову діяльність” від 18 лютого 1992 № 2135-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 22, ст.303
29. Збірник методичних рекомендацій з викриття злочинів у сфері економіки (документування та викриття злочинів у сфері інтелектуальної власності та комп'ютерних технологій). Ч. 2. /МВС України, ДСБЕЗ. – К., 2009. – 191 с
30. Збірник судових рішень у справах щодо провокації злочину працівниками правоохоронних органів / упоряд.: С. В. Прийма, С. О. Шульгін. Харків: Право, 2015. 672 с.
31. Звірко О. Є. Кримінальна відповідальність за контрабанду [Електронний ресурс] / О. Є. Звірко // Науково-практична Інтернет-конференція 27.02.2014. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id

=780%3A270214– 10&catid=95%3A5–0214&Itemid=118<=ru

32. Кашкаров О.О. Системний метод у кримінальному праві / О.О. Кашкаров // Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави : матеріали V міжнародної наук.-практ. конф. (м. Одеса, 26 квітня 2013 р.). – О. : ОДУВС, 2013, – 426 с.
33. Кваліфікація злочинів: навч. посіб. / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. – Київ: Істина, 2010. – 430 с.
34. Киричко В. М. Унікальний посібник з кримінального права України / В. М. Киричко. – Харків: Право, 2015. – 1088 с.
35. Кисловский Ю.Г. Контрабанда: история и современность. М.: "Автор", 1996.-430с.
36. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х // Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст.1122.
37. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141
38. Корнева Т. Відповідальність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності за порушення митних правил // Підприємництво, господарство і право. — К., 2001..
39. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. – 2-ге вид. – Київ: ВД “Дакор”, 2013. – 786 с.
40. Кримінальне право України: Особлива частина: підруч. / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін [та ін.]; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., переробл. і доповн. – Харків: Право, 2015. – 680 с.
41. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2010. – 608 с.
42. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар / О. М. Алієва, О. В. Білаш, А. П. Бабій [та ін.]; відп. ред. Є. Л. Стрельцов. – Вид. 8-

ме, переробл. та доповн. – Харків: Одіссей, 2012. – 904 с.

43. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – Т. 2: Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 5-те вид., доповн. – Харків: Право, 2013. – 1040 с.

44. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.

45. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України, Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88.

46. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І.М. Даньшин, В.В. Голіна та ін. // 2-ге вид. перероб. і доп. – Х.: Право, 2013.- 288 с.

47. Кузнецов А.Н. Ответственность за таможенные преступления; Учебное пособие.-Н.Новгород, 2000.-111 с.

48. Литвинов О.М. Кримінологія: питання та відповіді / Кол. авторів: Авдеев О. О., Васильев А. А. та ін.; за заг. ред. О. М. Литвинова. – Х.: Золота миля, 2015. – 324 с.

49. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 44-45, № 46-47, № 48. – Ст. 552.

50. Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства від 9 червня 1977 р. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_926

51. Міжнародна поліцейська енциклопедія : [у 10 т.] / відп. ред. : В. В. Коваленко, Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. – Т. 6. Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). – К. : Атіка, 2009. – 1128 с.

52. Настільна книга слідчого / [М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін.]. – 3-ге вид., переробл. і допов. – К. : Вид. дім “ІнЮре”,

2011. – 736 с.

53. Науково – практичний коментар Кримінального кодексу України за ред. М. І. Мельника, м. І. Хавронюка. – 7 – ме видання, переробл. та допов.- К. : Юридична думка, 2010, - стор. 122

54. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: у 2 т. / за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. – 3-тє вид., переробл. та доповн. – Київ: Алерта; КНТ; Центр учб. літ. – 2009. – Т. 1. – 964 с.; Т. 2. – 624 с.

55. Науково-практичний коментар Закону України „Про засади запобігання і протидії корупції” / За ред. Шамрая В.О. – К.: Видавничий дім „Професіонал”. – 2012. – 464 с.

56. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Череня. – Київ: Юрінком Інтер. – 2016. – 1064 с.

57. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 9-те вид., переробл. та доповн. – Київ: Юрид. думка, 2012. – 1316 с.

58. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / К. І. Беляков, П. Д. Біленчук, І. М. Білодід [та ін.]; за заг. ред. О. М. Литвинова. – Київ: Центр учб. літ., 2016. – 536 с.

59. Науково-практичний коментар Митного кодексу України. [текст] / За заг. ред. Додіна Є.В.- К. : “Центр учбової літератури”, 2016. - 488 с. (Розділ 18. Порухення митних правил та відповідальність за них. Розділ 19. провадження у справах про порухення митних правил. Стр 388 - 441) (3 д.а.)

60. Незаконний обіг наркотичних засобі в Україні: стан тенденції (аналітичний огляд: 2010–2015 рр.). – К. : БНОН МВС України, 2014. – 40 с.

61. Никифорчук Д. Й. Особливості виявлення та документування контрабандного надходження наркотичних засобів до України / Науковий вісник КНУВС. – К. : 2006. – № 1 – Ч. 2. – С. 39–45.

62. Никулин СИ. Уголовная ответственность за контрабанду//Законность,

- 1995.-№ 1.-С. 15-20. 72.0син В. преступление совершено организованной группой //Российская юстиция. 1995,- № 5.-С.22-23.
63. Омельчук О. М. Контрабанда за кримінальним правом України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О. М. Омельчук. – К., 2002. – 15 с.
64. Осадча А.С. Кваліфікаційна функція спеціального суб'єкта злочину. // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. - № 5. – с. 59-65.
65. Осика С. Г., Коновалов В. В., Осика А. С. Антидемпінгові, компенсаційні та спеціальні заходи / Серія: Система Світової Організації Торгівлі як основа регулювання глобальних торговельних процесів. — К.: УАЗТ, 2000. — 397 с.
66. Особливості розслідування контрабанди. Розслідування окремих видів злочинів : навч. посіб. / О. В. Бишовець, М. А. Погорецький, Д. В. Сергеева та ін. ; за ред. М. А. Погорецького та Д. В. Сергеевої. – К. : Алерта, 2015. – 228–246.
67. Пантелеев И. Ф. Методика расследования преступлений / И. Ф. Пантелеев. – М., 1975. – 456 с.
68. Пахомов В. Д. Выявление уровня преступлений в сфере незаконного оборота наркотиков и характеристика лиц, осужденных за них : пособие / В. Д. Пахомов, В. А. Казакова, С. В. Фирсаков. – М. : МА МВД РФ, 1995. – 64 с.
69. Правила кримінально-правової кваліфікації у постановах Пленуму Верховного Суду України: практ. посіб. – Харків: Фінарт, 2012. – 196 с.
70. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності: Закон України від 15 листопада 2011 р., № 4025–VI // Відомості Верховної Ради України, 2012. – № 25. – Ст. 263.
71. Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 3 червня 2005 р.

- № 8 // Вісн. Верхов. Суду України. – 2005. – № 6. – С. 10–13.
72. Пчеліна О. В. Механізм вчинення економічних злочинів / О. В. Пчеліна // Право і Безпека. – 2009. – № 4. – С. 118–122.
73. Роганов С. А. Расследование преступлений в сфере нетрадиционного наркобизнеса / С. А. Роганов. – СПб. : Ун. МВД РФ, 2005. – 53 с.
74. Рогозін С. М. Інформаційно-правові засади протидії економічній злочинності / С. М. Рогозін // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – К. : МНДЦ, 2012. – № 1. – С. 289-295.
75. Рудницький І. Криміналістична характеристика способів контрабанди наркотичних засобів, що їх вчиняють організовані злочинні групи // <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13085/514-521.pdf>
76. Словник економічних термінів // <https://subject.com.ua/economic/finances1/73.html>
77. Танасевич В. Г. О криминалистической характеристике преступлений / В. Г. Танасевич, В. А. Образцов // Вопросы борьбы с преступностью. – 1976. – Вып. 25. – С. 102–107.
78. Тлумачний словник економіста / під ред. С.М. Гончарові. – К., 2009. 264 с.
79. Харко Д. М. Кримінологічні проблеми щодо визначення поняття та ознак сучасної економічної злочинності як фактора тінізації економіки України / Д. М. Харко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apdp.in.ua/v55/119.pdf>
80. Яблоков Н. П. Криминалистическая характеристика преступлений и типичные следственные ситуации как важные факторы разработки расследования преступлений / Н. П. Яблоков // Вопросы борьбы с преступностью. – 1979. – Вып. 30. – С. 112–120.